

บทที่ 2

เอกสารและรายงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

เนื่องจากการวิจัยครั้งนี้ ท้องการศึกษาลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ปรากฏในเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในบทนี้จึงได้รวบรวมเอกสารและงานวิจัย ที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี ลักษณะของเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 และการวิเคราะห์เนื้อหา ซึ่งจะเสนอตามลำดับ ดังนี้

1. ความหมายของความเป็นพลเมืองดี
2. ลักษณะความเป็นพลเมืองดี
3. การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี
4. โครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521
5. ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521
6. การวิเคราะห์เนื้อหา
7. ประเภทของเนื้อหา
8. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี
9. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือและหลักสูตร

ความหมายของความเป็นพลเมืองดี

ความเป็นพลเมืองดีนั้น มีความหมายแตกต่างกันไปตามแนวคิดของแต่ละยุคสมัย ซึ่งขึ้นอยู่กับค่านิยมและสภาพแวดล้อมของสังคม ส่วนมากมักจะเน้นคุณลักษณะที่พึงปรารถนา ให้เกิดกับคนในสังคม อันจะก่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมนั้น ๆ ความเป็นพลเมืองดี ในสมัยก่อน ๆ จะมีความหมายแคบ ๆ เน้นคุณลักษณะบางประการเท่านั้นที่เหมาะสมกับสภาพสังคมซึ่งไม่ซับซ้อน และไม่ค่อยมีปัญหาสังคมมากนัก แต่ในยุคปัจจุบันนี้ สภาพแวดล้อมของสังคมซับซ้อนมากขึ้น ทั้งทางด้านการเมือง การปกครอง วัฒนธรรม และค่านิยมต่าง ๆ ดังนั้นความเป็นพลเมืองดีจึงมีความหมายกว้างขึ้น เพราะจะเน้นคุณลักษณะหลาย ๆ ด้าน ซึ่งนอกจากจะเน้นการพัฒนาส่วนบุคคลแล้ว ยังเน้นคุณลักษณะที่เอื้อต่อการ

009759

พัฒนาสังคมหรือประเทศชาติอีกด้วย เช่น ความเป็นพลเมืองคือความหมายของ
 ภูค (Good 1959 : 93) หมายถึง ความเป็นสมาชิกตามลักษณะแห่งรูปแบบแห่งการ
 ปกครอง อันเกี่ยวด้วยสิทธิ และหน้าที่ความรับผิดชอบต่อสังคมที่ตนดำรงอยู่ จากความ
 หมายนี้ จะเห็นได้ว่า ความเป็นพลเมืองคือนั้น เน้นคุณลักษณะที่พึงปฏิบัติคือสังคมส่วนรวม
 และประเทศชาติเป็นประการสำคัญ

อย่างไรก็ตาม ความเป็นพลเมืองคือนั้น ก็ต้องเน้นที่ตัวบุคคลเป็นสำคัญ กล่าวคือ
 ถ้าบุคคลใดเป็นคนดี ก็ย่อมหมายถึงความเป็นสมาชิกที่ดีของสังคมไปอย่างไม่ต้องสงสัย
 ดังนั้น ความเป็นพลเมืองคือนั้นขึ้นอยู่กับผู้รู้หลาย ๆ ท่าน จึงกล่าวถึงในแง่ของความเป็น
 คนดีที่มีคุณสมบัติที่พึงประสงค์ต่าง ๆ กัน วัชรวิ ชูระคำ ได้รวบรวมทัศนะของบุคคลสำคัญ
 ในต่างประเทศที่กล่าวถึงความดีเป็นกรณี ในยุคสังคมประชาธิปไตยไว้เพื่อเป็นแนวทาง
 ในการสร้างและพัฒนาเยาวชนในโรงเรียน 7 แบบด้วยกัน คือ

แบบที่ 1 เป็นทัศนะของมาสโลว์ (Maslow) เห็นว่าคนดีคือ "คนที่มีความ
 พอดี" ได้แก่คนที่มีลักษณะสันโดษ ยอมรับตนเองและผู้อื่น กระตือรือร้นต่อชีวิต
 กล้าเลือกวิถีชีวิตที่เหมาะสม โดยไม่หวั่นต่อระเบียบแบบแผนที่มีอยู่ รู้จักการแก้
 ปัญหาและมีความอดทนเพียงพอ เป็นที่พึ่งของตนเอง มีความซาบซึ้งในตัวบุคคล
 และสิ่งต่าง ๆ รู้สึกว่าตนเป็นส่วนหนึ่งของสังคม มีความสงสาร เห็นใจ
 และรักเพื่อนมนุษย์ มีมนุษยสัมพันธ์ มีทัศนคติ และค่านิยมในประชาธิปไตย
 เคารงในศาสนาของตน มีคุณธรรม รู้จักวางเป้าหมายและวิถีชีวิตไปสู่ว่าง
 หมาย มีอารมณ์ขัน รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น ไม่ลบหลู่ผู้อื่นและมีความคิด
 ริเริ่ม

แบบที่ 2 เป็นทัศนะของอัลพอร์ต (Allport) เห็นว่าความเป็นคนดีคือ
 "คนที่เจริญด้วยคุณภาวะ" ได้แก่ คนที่เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ต่อผู้อื่น คิดถึงส่วนรวม
 มีความสัมพันธ์อันดีกับผู้อื่น รู้สึกเป็นมิตร เข้าใจ เห็นใจผู้อื่น ให้ความรักผู้อื่น
 โดยไม่หวังสิ่งตอบแทนใด ๆ มีความมั่นคงในอารมณ์ เชื่อมั่นในตัวเอง ปรับตัว
 ได้ มองและเข้าใจสภาพต่าง ๆ ได้ถูกต้อง แสดงออกอย่างฉลาด มีวิธีการ
 และทักษะในการแก้ปัญหา สามารถรวมพลังในตัวเพื่อทำงานให้สำเร็จ เข้าใจ
 และพอใจในตนเอง มีอารมณ์ขัน มีปรัชญาชีวิตที่แน่นอน

แบบที่ 3 เป็นทัศนะของโรเจอร์ (Rogers) เห็นว่าคนดีคือ "คนที่เพียบพร้อม" โดแก่คนที่พร้อมจะรับประสบการณ์ หรือความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ รักอิสระเสรี เชื่อมั่นในตนเองเสมอ

แบบที่ 4 เป็นทัศนะของโคมบ์และสไนกก์ (Combs and Snygg) เห็นว่าคนดีคือ "คนที่มีความพอดี" โดแก่คนที่มองเห็นความดีงามในตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง รู้จักปรับตัวให้เข้ากับผู้อื่น และสภาพแวดล้อม มองโลกในแง่ดี

แบบที่ 5 เป็นทัศนะของโซเบน (Shoben) เห็นว่าคนดีคือ "คนที่มีบุคลิกภาพปกติ" โดแก่คนที่มีความรับผิดชอบ ควบคุมตนเองได้ มีมนุษยสัมพันธ์ ยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่น ยึดมั่นในอุดมการณ์ และมาตรฐานการปฏิบัติของส่วนรวม

แบบที่ 6 เป็นทัศนะของแบร์รอน (Barron) เห็นว่าคนดีคือ "คนที่มีบุคลิกภาพสูง" โดแก่ คนที่สามารถจัดระบบงานได้ดี รู้จักปรับตัว มีความรู้ และมีพลังงานสูง มองสิ่งต่าง ๆ โดถูกตองตามความเป็นจริง และรวดเร็ว เข้าใจตนเอง มีคุณธรรม ไว้วางใจได้ เห็นว่าตนเองมีความสุขมากกว่าผู้อื่น

แบบที่ 7 เป็นทัศนะของฮีธ (Heath) เห็นว่าคนดีคือ "นักจรรยาที่มีเหตุผล" โดแก่ คนที่มีมนุษยสัมพันธ์ มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ และถ่ายทอดได้ มีความอยากรู้อยากเห็น และมีความคิดเชิงวิจารณ์ เป็นตัวของตัวเองในการตัดสินใจ และมีความอดทน (วัชรวิฑูระคำ 2517 : 32-34)

จากความหมายของความเป็นคนดี ทัศนะของบุคคลต่าง ๆ จึงกล่าวสรุปได้ว่า คนดีจะต้องมีลักษณะต่าง ๆ เช่น มีคุณธรรม มีความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความรับผิดชอบ เสียสละเพื่อส่วนรวม มีสุขภาพจิตดี มีความเชื่อมั่นในตัวเอง พึ่งตนเอง มีความอดทน ยอมรับการเปลี่ยนแปลง และรู้จักปรับตัว รู้จักวางแผนในการทำงานและการดำรงชีวิต มีเหตุผล ไม่หาความรู้ ยึดมั่นในอุดมการณ์ รักอิสระเสรี ความเป็นประชาธิปไตย มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ มีมนุษยสัมพันธ์ และมีความซื่อสัตย์สุจริต ซึ่งลักษณะต่าง ๆ เหล่านี้ ล้วนเป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของสังคมประชาธิปไตย ซึ่งแต่ละบุคคลพึงมี และพึงปฏิบัติต่อผู้อื่น ตลอดจนสังคม

ส่วนความเป็นพลเมืองดีในทัศนะของสังคมไทย ถ้ามองตามแนวทางของพุทธศาสนา ซึ่งเน้นความเป็นคนดี ด้วยการประพฤติ ปฏิบัติในสิ่งที่ดีงาม ไม่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ตนเองและผู้อื่น กล่าวได้ว่า คนดี หมายถึงสัตคนุชน ซึ่งลักษณะของสัตคนุชนั้น จะต้องเป็นผู้รักษาศีล 5 ประพฤติตนตามสัมปยุตธรรม 7 และประกอบด้วยการสละกรรมบถ อันเป็นการประพฤติดี 10 ประการด้วยกัน คือ ภายกรรม 3 วาจิกรรม 4

และมโนกรรม 3 (เสรี พงศ์พิศ และคณะ 2524 : 89-90)

ศูนย์พัฒนาหลักสูตร กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2524 : 2) ได้ให้ความหมายของคนดีว่า หมายถึงการมีคุณสมบัติอันดีงามต่าง ๆ เช่น ความไม่เห็นแก่ตัว ความเสียสละ ความซื่อสัตย์ ความขยัน การประหยัด ความมีวินัย เป็นต้น

สำหรับความหมายของความเป็นพลเมืองดี ที่กล่าวถึงคำว่าพลเมืองดีโดยตรงนั้น ก็มีผู้ให้ความหมายไว้ต่าง ๆ กัน ขึ้นอยู่กับค่านิยมและประสบการณ์ของบุคคล ตลอดจนนโยบายของสถาบัน ดังเช่น

แฟรงกลิน (Franklin 1965 : 153) ได้กล่าวถึงความหมายของความเป็นพลเมืองดีไว้ 2 ความหมาย คือ ในความหมายที่แคบ หมายถึงสถานะทางกฎหมายในประเทศใดประเทศหนึ่ง และกิจกรรมต่าง ๆ ที่มีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดค่อนหาที่ทางการเมือง เช่นการออกเสียงลงคะแนน การจัดการของรัฐบาล การดำรงตำแหน่งของรัฐสิทธิและความรับผิดชอบตามกฎหมาย อีกความหมายหนึ่ง โคนัยกว้าง พลเมืองดี หมายถึง คุณภาพของบุคคลที่พึงปรารถนาในฐานะสมาชิกของสังคมมนุษย์ ฉะนั้นโดยสรุปความหมายทั้งสองความหมายที่กล่าวมา พลเมืองดีจึงหมายถึง ความสัมพันธ์ของเอกัตบุคคลต่อรัฐบาลของตน และความสัมพันธ์ของเอกัตบุคคลต่อสมาชิกอื่น และกลุ่มต่าง ๆ ในสังคมประชาธิปไตยสังคมใดสังคมหนึ่ง ซึ่งความหมายของพลเมืองดีดังกล่าว สอดคล้องกับทัศนะของเรมี (Remy 1980 : 15,64) ซึ่งได้ให้ทัศนะไว้ในหนังสือคู่มือสมรรถภาพความเป็นพลเมืองดีขั้นพื้นฐาน ว่า สมรรถภาพความเป็นพลเมืองดีหมายถึง คุณภาพของการร่วมมือของบุคคลหนึ่ง ๆ กับบุคคลอื่น ๆ ในกระบวนการเกี่ยวกับการปกครองกลุ่ม เช่นการตัดสินใจต่าง ๆ การคุ้มครองผลประโยชน์ส่วนบุคคลหรือการติดต่อสื่อสารกับหัวหน้ากลุ่ม นั่นคือความสามารถเฉพาะ ที่เอกัตบุคคลพึงมีเพื่อที่จะประพฤติตามแนวทางที่จะก่อให้เกิดผลที่ตนต้องการตามบทบาทในฐานะพลเมือง เรมียังกล่าวไว้ด้วยว่า ความเป็นพลเมืองดีไม่ใช่เป็นสิ่งที่ผู้ใหญ่เท่านั้นที่จะกระทำได้ เพราะความเป็นพลเมืองดีเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการปกครองในกลุ่มคนต่าง ๆ ฉะนั้นเราสามารถที่จะเตรียมเยาวชนให้เป็นพลเมืองดีโดยชี้ให้เยาวชนได้รู้จักสิทธิ ความรับผิดชอบ และงานของความเป็นพลเมืองดีได้

ความหมายของพลเมืองที่ดีที่ปรากฏในวงการการศึกษาไทย ก็เน้นที่การปฏิบัติเพื่อส่วนรวมตามลักษณะสังคมไทยที่สอดคล้องกับการปกครองในระบบประชาธิปไตย ดังเช่นหน่วยศึกษานิเทศก์กรมสามัญศึกษา ได้ให้ความหมายของพลเมืองที่ดีว่า พลเมืองที่ดีหมายถึงผู้ที่สามารถนำตนเองได้ มีเหตุผลและวิจารณ์อย่าง รู้จักเลือกเฟ้นสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและบ้านเมือง คำนึงต่อปัญหาสังคมและร่วมมือดำเนินการเพื่อแก้ปัญหาเหล่านั้น ๆ ให้ลุล่วงไป พลเมืองในระบบประชาธิปไตยไม่พึงวางเฉยในเหตุการณ์ต่าง ๆ

(กรมสามัญศึกษา 2511 : 4) และจากความมุ่งหวังของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 โดยศูนย์พัฒนาหลักสูตร ได้ให้ความหมายของความเป็นพลเมืองที่ดีไว้ว่า ความเป็นพลเมืองที่ดีหมายถึง การเป็นผู้รู้จักว่าควรทำอะไรเพื่อชาติบ้านเมือง เพื่อให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข เช่น เป็นผู้ให้มากกว่าผู้รับ ถ้าคนเรานึกถึง และกระทำเพื่อคนอื่นที่มีโชติภาพหรือพวกพ้องของตนเองอยู่เสมอ ก็พอจะถือว่าเป็นพลเมืองที่ดีได้ (กรมวิชาการ 2524 : 2)

อนงค์ ประมุขกุล (2515 : บทคัดย่อ) ให้ความหมายของความเป็นพลเมืองที่ดีว่า หมายถึง การมีความรู้ ความเข้าใจ มีความคิดเห็นถูกต้อง และควรนำไปปฏิบัติในชีวิตจริง ในเรื่องค่านิยมและคำสอนในศาสนา การอยู่ร่วมกันในชุมชนชนบทธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมไทย ความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองดี ความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย และความรู้ทั่วไปเกี่ยวกับการปกครองของประเทศไทย

เมื่อพิจารณาความหมายของความเป็นพลเมืองดีทั้งของไทยและต่างประเทศ ดังได้กล่าวข้างต้น จะเห็นได้ว่ามีส่วนคล้ายคลึงกันในหลักการกว้าง ๆ หลายอย่าง ทั้งในด้านคุณธรรมและจริยธรรมที่ควรมีและปฏิบัติของส่วนบุคคล ตลอดจนค่านิยมที่พึงประสงค์ต่าง ๆ เช่นรู้เรื่องการปกครองประเทศ ความรักชาติ รู้จักการใช้สิทธิ รู้หน้าที่ มีความเคารพ เชื่อฟัง และปฏิบัติตามกฎหมาย ประกอบอาชีพที่สุจริต เป็นต้น ฉะนั้นจึงกล่าวได้ว่า ความเป็นพลเมืองดีหมายถึง การเป็นบุคคลที่มีคุณภาพ เป็นที่พึงปรารถนาของสังคม อันประกอบด้วยการมีคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ถูกต้องตามที่สังคมต้องการนั่นเอง

ลักษณะความเป็นพลเมืองดี

ลักษณะความเป็นพลเมืองดี เป็นสิ่งที่พึงประสงค์ของแต่ละสังคม เพราะถ้าคนในสังคมขาดลักษณะความเป็นพลเมืองดีแล้ว ย่อมก่อให้เกิดปัญหาสังคมมากมาย เป็นสิ่งที่ขัดขวางเจริญก้าวหน้าของชาติ ปัญหาสังคมที่มักปรากฏอยู่ในปัจจุบันนี้ เช่น การฉ้อราษฎร์บังหลวง การไม่ปฏิบัติตามกฎหมาย การข่มขืน การปล้นสะดม การค้ายาเสพติด การทำร้ายร่างกายและฆ่ากันตาย อุบัติเหตุบนท้องถนน และอื่น ๆ ล้วนเป็นเครื่องแสดงว่าคนในสังคมยังบกพร่องในลักษณะความเป็นพลเมืองดีอยู่มาก ฉะนั้นในแต่ละสังคมจึงมุ่งที่จะปลูกฝังลักษณะความเป็นพลเมืองดีให้แก่คนในสังคม ซึ่งจะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามความลักษณะของวัฒนธรรมและโครงสร้างของแต่ละสังคม ได้มีผู้และสถาบันต่าง ๆ ในสังคมได้กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีไว้หลาย ๆ ทักษะ ซึ่งบางทักษะจะกล่าวเป็นลักษณะรวม ๆ เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี บางทักษะจะเน้นด้านจริยธรรมและคุณธรรม และบางทักษะก็กล่าวถึงค่านิยมที่พึงประสงค์ของสังคม สำหรับลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงประสงค์ในสังคมไทย ได้มีผู้ให้ทักษะไว้ดังต่อไปนี้

พระเทพวิสุทธิเมธีหรือพุทธทาสภิกขุ ได้บรรยายถึงข้อควรประพฤติ ปฏิบัติ ไว้ในหนังสือแก้ปัญหาคอกรั่ว ซึ่งเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ ความไม่เห็นแก่ตัว เชื่อฟังพระธรรม กินอยู่พอค้ำพอกควร เก็บหอมรอมริบ ไม่เกียจคร้านการทำงาน เชื่อเหตุผลที่เป็นวิทยาศาสตร์ (พุทธทาสภิกขุ 2517)

พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน ทรงพระราชทานพระบรมราโชวาทแก่คณะครู อาจารย์ และนักเรียนโรงเรียนไกลกังวล หัวหิน เมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2522 ซึ่งสรุปได้ว่า คุณลักษณะที่จำเป็นสำหรับทุกคนนั้น ได้แก่ ความละเอียดซื่อ ถ่อมตน ความซื่อสัตย์ สุจริต ความกตัญญูต่อชาติและผู้มีพระคุณ ความไม่เห็นแก่ตัว มีความจริงใจต่อกัน มีความเอื้อเฟื้อ มีความขยันหมั่นเพียรและประกอบกิจการงานด้วยความตั้งใจ (พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช 2523 : 102)

และจากกระแสพระราชดำรัสตอนหนึ่ง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลปัจจุบัน เนื่องในพระราชพิธีบวงสรวงสมเด็จพระบูรพมหากษัตริยาธิราชเจ้า ณ ท้องสนามหลวง เมื่อวันที่จันทร์ที่ 5 เมษายน 2525 ก็ทรงมีพระราชดำรัสที่เกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ประชาชนชาวไทยพึงมี ความว่า

ประชาชนแต่ละคนจะต้องชวนชวายสร้างสรรคประโยชน์ และดำรงอยู่ในคุณธรรมอันสมควรแก่ฐานะของตน คุณธรรมที่ทุกคนควรจะศึกษาและน้อมนำมาปฏิบัติ มีอยู่ 4 ประการ คือ

ประการแรก คือ การรักษาความสัจ ความจริงใจต่อตัวเอง ที่จะประพฤติปฏิบัติแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ และเป็นธรรม

ประการที่สอง คือ การรู้จักข่มใจตนเอง ฝึกใจตนเองให้ประพฤติ ปฏิบัติอยู่ในความสัจ ความดีนั้น

ประการที่สาม คือ การรอกทน ออกกลั้น และออกอมที่จะไม่ประพฤติล่วงความสัจสุจริต ไม่ว่าจะด้วยเหตุประการใด

ประการที่สี่ คือ การรู้จักดูวางความชั่ว ความทุจริต และรู้จักสละประโยชน์ส่วนน้อยของตน เพื่อประโยชน์ส่วนใหญ่ของบ้านเมือง

คุณธรรมสี่ประการนี้ ถ้าแต่ละคนพยายามปลูกฝัง และเจริญงอกงามขึ้นโดยทั่วกันแล้ว จะช่วยให้ประเทศไทย บังเกิดความสุข ความร่มเย็น และมีโอกาสที่จะปรับปรุง พัฒนาให้มั่นคง ก้าวหน้าต่อไปถึงประสงค

(พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช 2525)

สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ (2523 : 6-7) ได้ค้นคว้าวิจัยเกี่ยวกับค่านิยมที่ดีสำหรับเยาวชนและประชาชนไทย และสรุปค่านิยมที่พึงประสงค์ ซึ่งเป็นค่านิยมสำคัญ และมีความจำเป็นเร่งด่วนซึ่งจะต้องปลูกฝัง และส่งเสริมให้เป็นค่านิยมของคนไทย ไว้ 20 ประการ ค่านิยมซึ่งเรียกว่า "ค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคมไทย" นี้ อาจกล่าวได้ว่าเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่คนไทยพึงมี ลักษณะเหล่านั้นได้แก่

1. การประหยัดและการประมาณตนเพื่อการดำรงชีวิตที่เรียบง่าย
2. การรับความจริง และกล้ากระทำเพื่อความเป็นจริง
3. ความมุ่งมั่นทำงาน โดยตระหนักว่างานคือชีวิต
4. การเคารพตนเอง พึ่งตนเอง และไม่ย่อท้อต่อปัญหาชีวิต
5. การใฝ่หาความรู้ และใช้สติปัญญาเพื่อยกระดับคุณธรรมชีวิต
6. การตระหนักในคุณค่าของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่มีผลต่อการดำรงชีวิต

ที่สงบสุข

7. ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตน เคารพสิทธิและความคิดเห็นของผู้อื่น
8. ความรับผิดชอบในหน้าที่ของตนที่มีต่อสังคม โดยกระทำตนให้เป็นประโยชน์กับหมู่คณะ และไม่ทำให้ผู้อื่นเดือดร้อน
9. การตระหนักในความสำคัญของการทำงานร่วมกันด้วยความสามัคคี ใฝ่ ใฝ่ ใฝ่

10. การเห็นความสำคัญของครอบครัว ในฐานะที่เป็นรากฐานสำคัญของการพัฒนาเยาวชน และสังคม
11. ความมุ่งมั่นที่จะรักษาและเสริมสร้างความเป็นธรรม เสรีภาพ และภราดรภาพในสังคม
12. การตระหนักในความสำคัญของการพัฒนาชีวิต และสังคม ที่เกี่ยวกับจิตใจ คุณธรรม ขนบธรรมเนียมและประเพณีอันดีงาม
13. การรักษาความเป็นเอกราชของชาติ เกี่ยวกับความภูมิใจในความเป็นไทย รักไทย นิยมไทย ยินดีเสียสละเพื่อชาติ แม้อภัยชีวิต
14. การยึดมั่นในศาสนาธรรมเป็นแนวทางประพฤตินในการดำรงชีวิต
15. การยึดมั่นในหลักการของประชาธิปไตย
16. การเทิดทูนองค์พระมหากษัตริย์ เป็นองค์ประมุข เป็นมิ่งขวัญ และเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชาติ
17. การเคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ข้อบังคับ กฎเกณฑ์ และระเบียบแบบแผน โดยเคร่งครัด เพื่อความสงบสุขของสังคม
18. การช่วยกันรักษา หวงแหนสาธารณสมบัติ และมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ
19. การปลูกฝังสุนิษย์ และรักษา ส่งเสริมสุขภาพ พลานามัยของตนเอง ครอบครัว และชุมชน
20. การยกย่องสรรเสริญผู้กระทำดี และต่อต้านการกระทำชั่ว

(สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2523 : 6-7)

จากลักษณะที่พึงประสงค์ทั้ง 20 ประการนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้กำหนดเป็นค่านิยมพื้นฐาน 5 ประการ สำหรับคนไทย ซึ่งได้โฆษณาชักชวนให้คนไทยทุกคนประพฤติ ปฏิบัติ จนเป็นกิจนิสัย ซึ่งได้แก่

1. มีความซื่อสัตย์ พึ่งตนเอง และรับผิดชอบ
2. ประหยัดและออม
3. มีวินัย และเคารพกฎหมาย
4. ปฏิบัติตามคุณธรรมของศาสนา
5. มีความรักชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์

คณะกรรมการจัดงานฉลองวันเด็กแห่งชาติ ปีพุทธศักราช 2518 (2518 : 4)
ได้พิจารณา กำหนดหน้าที่ของเด็ก โดยมุ่งหมายให้เด็กและเยาวชนทั้งหลายได้ตระหนักใน
หน้าที่ของตน และยึดถือเป็นหลักปฏิบัติเพื่อจะได้เป็นทายาทที่สมบูรณ์ของชาติไทย ดังต่อไปนี้

1. เด็กพึงมีความรักชาติและศรัทธาในศาสนาที่นับถือ
2. เด็กพึงเคารพและรักษาไว้ซึ่งประเพณีและกฎหมายของบ้านเมือง
3. เด็กพึงเป็นผู้มีระเบียบวินัย และเคารพในสิทธิของผู้อื่น
4. เด็กพึงเชื่อฟังบิดามารดา ผู้ปกครอง และครูอาจารย์
5. เด็กพึงมีกริยาวาจาสุภาพต่อคนทั่วไป และเคารพนับถือผู้ใหญ่
6. เด็กพึงมีความกตัญญูทุกเวที
7. เด็กพึงมีความมานะ อุตุน ขยันหมั่นเพียร และตั้งใจศึกษาหาความรู้
8. เด็กพึงรู้จักประหยัด และเก็บออมทรัพย์
9. เด็กพึงมีความซื่อสัตย์ สุจริต กล้าพูด กล้าทำในสิ่งที่ควร มีน้ำใจเป็น

นักกีฬา

10. เด็กพึงทำหน้าที่เป็นประโยชน์แก่ผู้อื่น และรู้จักรักษาสาธารณสมบัติของชาติ

กรมการศาสนา (2522 : 1-2) ได้จัดทำคู่มือครูจริยศึกษา ชั้นประถมศึกษาชั้น
โดยกำหนดคุณลักษณะของคนไทยที่ชาติต้องการ และมีความจำเป็นต้องปลูกฝังแก่เยาวชน
ไว้ 10 ประการ คือ

1. มีระเบียบวินัย
2. มีความซื่อสัตย์ สุจริต และยุติธรรม
3. ขยัน ประหยัด และยึดมั่นในสัมมาชีพ
4. สำนึกในหน้าที่และความรับผิดชอบต่อสังคมและประเทศชาติ
5. รู้จักคิดริเริ่ม วิจารณ์ และตัดสินใจอย่างมีเหตุผล
6. กระตือรือร้นในการปกครองระบอบประชาธิปไตย รักและเทิดทูนชาติ

ศาสนา และพระมหากษัตริย์

7. มีพลานามัยสมบูรณ์ทั้งร่างกาย และจิตใจ
8. รู้จักพึ่งตนเองและมีอุดมคติ
9. มีความภาคภูมิใจและรู้จักทำนุบำรุงศิลป วัฒนธรรม และทรัพยากรของชาติ

10. มีความเสียสละ เมตตาอารี กตัญญูกตเวที กล้าหาญและสามัคคีกัน

ในทัศนะของนักปกครอง ชลธ วนะภูติ (2504 : 3-8) ใ้กล่าวถึง
ลักษณะของพลเมืองดีไว้ดังนี้

1. จะต้องจงรักภักดีต่อชาติ ทั้งนี้รวมถึงองค์พระประมุขและศาสนา
2. จะต้องศึกษา และเข้าใจกลไกของรัฐ คือเรียนรู้ถึงรูปแบบของการปกครอง
3. เคารพคอกฎหมาย รวมถึงเคารพเจตนารมณ์ของกฎหมายด้วยคือต้องช่วย

กันอุกช่องโหว่ในกฎหมาย

4. จะต้องไม่เห็นแก่ตัว เสียสละส่วนตัวเพื่อส่วนรวม
5. จะต้องให้ความร่วมมือแก่ทางราชการ
6. จะต้องต่อสู้เพื่อสิ่งที่ถูกต้องทุกวิถีทาง ซึ่งหมายถึงรู้จักรักษาสีหิอันชอบธรรม

ของคน

7. ต้องรู้หน้าที่และปฏิบัติตามที่หน้าที่ของตน
8. ต้องมีสามัคคีธรรม

อีกบุคคลหนึ่งเห็นว่าประเทศไทยเรามีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องเร่งเร่ง
ถึงคุณภาพของคนเป็นสำคัญ ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์ (2521 : 171-174) ได้เสนอลักษณะ
นิสัยที่ควรสร้างเสริมให้แก่คนไทย ดังนี้

1. การมีความคิดเป็นวิทยาศาสตร์ เชื่อเหตุผลมากกว่าเชื่อสิ่งเหลวไหล
2. มีความคิดริเริ่ม
3. มีความทรหดอดทน
4. มีความรับผิดชอบต่อส่วนรวม
5. ความขยัน ประหยัด ไม่หยิ่งโหย่ง
6. ความภูมิใจในชาติไทย
7. ความมีระเบียบวินัย และการรู้จักทำงานร่วมกัน
8. การเข้าถึงแก่นที่ถูกต้องของศาสนา
9. มีความพิถีพิถัน ไม่สุกเอาเผากิน
10. มีความรักในค่านิยม
11. มีความกตัญญูรู้คุณคน

12. มีความซื่อสัตย์

ลักษณะที่พรรค สิวสวัสตี เสนอไว้นี้ มีส่วนที่สอดคล้องกับแนวคิดของ วีระยุทธ วิเชียรโชติ อยู่หลายประการ ซึ่ง วีระยุทธ วิเชียรโชติ (Weerayudh Wichiarajote 1983 : 15-16) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นพลเมืองที่ดีที่ช่วยในการพัฒนาประเทศ ซึ่งควรสร้างให้เกิดขึ้นในลักษณะของคนไทย มี 13 ลักษณะ คือ

1. ความมีประสิทธิภาพ (efficiency)
2. ความขยัน (deligence)
3. มีระเบียบ (order)
4. การตรงต่อเวลา (punctuality)
5. ประหยัด (thriftiness)
6. ซื่อสัตย์ (loyalty)
7. ใช้เหตุผลประกอบการตัดสินใจ (rationalization in all decision making)
8. ปรับตัวได้ดี (adaptability)
9. พร้อมต่อการรับสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลงไป (alterness to getting advantage from changing situations)
10. กระตือรือร้นและสร้างสรรค์ (eagerness and creativity)
11. ตระหนักในความสำคัญของตนเอง เชื่อมั่นในตนเอง (self-importance, self-confidence and self-reliance)
12. มีความรับผิดชอบ และร่วมมือกับสังคม (responsibility and social co-operation)
13. สามารถควบคุมความทะยานอยากได้ (the ability to delay gratification)

ในทัศนะของนักการศึกษา ก็มีการกล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดีต่าง ๆ กัน เช่น สุนน อมรวิวัฒน์ (2519 : 3) กล่าวถึงคุณสมบัติของพลเมืองที่ดีว่า พลเมืองดีมีคุณสมบัติดังต่อไปนี้

1. เป็นผู้มีความเข้าใจในวิถีชีวิตแบบประชาธิปไตย รู้จักปฏิบัติหน้าที่ของตน

ใช้สิทธิภายในขอบเขตของกฎหมาย มีความรับผิดชอบต่อตนเองและส่วนรวม

2. เป็นผู้ที่มีศีลธรรม มีความภาคภูมิใจในความเป็นไทย รู้จักรักษาขนบธรรมเนียม ประเพณี รวมถึงวัฒนธรรมไทย สามารถที่จะถ่ายทอดคุณค่า และความภูมิใจไปสู่ลูกหลาน

3. เป็นผู้ที่รู้จักระบบชีวิตของตนเองได้อย่างเหมาะสมกับฐานะ รู้จักใช้จ่ายพอเหมาะสมกับรายได้ รู้จักรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ปรับตนเองให้เข้ากับความเปลี่ยนแปลงของสังคมได้

4. เป็นผู้ที่มีความรักชาติ ศาสนา และจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

5. เป็นผู้ที่รักสงบ มีทัศนคติที่ดีต่อผู้อื่น มีวิจารณ์ขาดอคติสินว่าสิ่งใดก็ สิ่งใดชั่ว และมีเหตุผล

ดวงเคื่อน พันธุมนาวิน (2522 : 2) กล่าวถึงลักษณะความเป็นพลเมืองดีว่าต้องเป็นผู้มีจริยธรรมสูง มีความซื่อสัตย์ มีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ มีระเบียบ มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และเห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว

พนัส หันนาคินทร์ (2520 : 106-133) เห็นว่าคุณลักษณะที่น่าจะปลูกฝังให้นักเรียน คือ

1. ความยึดมั่นในวัฒนธรรม และค่านิยมอันดีงามของไทย เป็นผู้มีระเบียบวินัย รู้จักสิทธิและหน้าที่ของประชาชนตามระบอบประชาธิปไตย มีความสามัคคี มีความกตัญญูกตเวทีต่อผู้มีพระคุณ ฉลาด รู้จักคิดอย่างรอบคอบ และถูกต้องตามท่วงท่าของธรรมเนียม รู้จักแก้ปัญหา รู้จักปรับตัวให้เข้ากับสิ่งแวดล้อมและผู้อื่น รู้จักสร้างมนุษยสัมพันธ์

2. การพัฒนาสมรรถภาพส่วนบุคคล คือมีร่างกายสมบูรณ์ แข็งแรง มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ มีความซื่อสัตย์สุจริต รู้จักพึ่งตนเอง ชยันตแข็งแรง ไม่ย่อท้อต่ออุปสรรค มีความสามารถในการฟัง พูด คิด เขียน และอ่าน

3. ความสามารถในการเชิงเศรษฐกิจ คือเป็นผู้บริโภคที่ดี รู้จักประหยัดและออม รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่รังเกียจการทำงานที่สุจริต รู้จักหลักการ และวิธีการของสหกรณ์ รู้จักการประสานประโยชน์ของบุคคล หรือกลุ่มบุคคล

4. เป็นผู้เชื่อมั่นอยู่ในจริยธรรม คือมีน้ำใจเป็นนักกีฬา เสียสละเพื่อส่วนรวม และความอยู่รอดของประเทศชาติ รักษาเกียรติภูมิของชาติ รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น สามารถทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ รู้สึกละเอียดใจต่อการหลีกเลี่ยงหน้าที่ที่ได้รับมอบหมาย มีหิริโอคตปิยะ

5. ความรู้สึกในเรื่องชาตินิยม คือมีความรักชาติ ยึดมั่นในอุดมการณ์แห่งชาติ และจงรักภักดีต่อองค์พระมหากษัตริย์

นอกจากนี้ จรรยา สุวรรณทัต และคณะ (2521 : 28) ได้กล่าวถึง ลักษณะความเป็นพลเมืองดีไว้ในหนังสือ "พฤตินิยมศาสตร์เล่ม 1 พื้นฐานความเข้าใจทางจิตวิทยา" ว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดี คือ นิสัยและการกระทำของบุคคลซึ่งสอดคล้องกับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ของศาสนาและกฎหมายของบ้านเมือง รวมถึงลักษณะซึ่งจะเป็นประโยชน์แก่ส่วนรวมมากกว่าส่วนตัว ลักษณะความเป็นพลเมืองดีนั้นมีมากมาย ลักษณะที่สำคัญและได้รับการศึกษา วิจัย คือ ความรู้สึกรับผิดชอบ วินัยทางสังคม ความเอื้อเฟื้อ และความเกรงใจ เป็นต้น

สำหรับความเป็นพลเมืองดีตามทัศนะของชาวต่างประเทศก็นับลักษณะที่ใกล้เคียงกับทัศนะของสังคมไทย เช่น

บลาว และแมคคลัวร์ (Blough and McClure 1948 : 13-65) ได้กล่าวถึงลักษณะของความเป็นพลเมืองดีว่า พลเมืองดีจะต้องมีสุขภาพสมบูรณ์ มีสุขนิสัยที่ดีในการรับประทานอาหาร การดื่ม การนอนหลับพักผ่อน การออกกำลังกาย ความสะอาด นันทนาการ การมีสติปัญญาเหมาะสม ได้รับการศึกษาอบรม มีสุขภาพจิตเหมาะสม มีความรับผิดชอบในการประกอบอาชีพ เลือกอาชีพ ใช้จ่ายอย่างประหยัด และมีกระวิ้ง รู้จักสงวนทรัพยากรธรรมชาติ และการออมทรัพย์ รู้จักใช้ความสามารถพิเศษของตน เคารพเชื่อฟังกฎหมาย ช่วยเหลือรัฐบาล ใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง การเสียภาษีอากรด้วยความเต็มใจ รักษาสาธารณสมบัติ นอกจากนี้พลเมืองดีก็ยังมีบุคลิกภาพที่พึงปรารถนา คือต้องยอมเปลี่ยนแปลงในบางสิ่งบางอย่างได้ - กล่าวหาญรักอิสระภาพ กระตือรือร้น มีความเป็นมิตร ซื่อสัตย์ ทำงานไม่คั่งค้าง มีความคิดริเริ่ม มีการตัดสินใจดี ทำงานยาก ๆ ได้ ควบคุมตนเองได้ ทำงานร่วมกับผู้อื่นได้ ยอมรับในความสามารถของผู้อื่น และไม่เห็นแก่ตัว

เฟธ และบราวน์ (Faith and Brown 1951 : 474-484) ได้
กล่าวว่า ผู้ที่จะเป็นพลเมืองคีนัน จะต้องมีความสมบัติดังนี้

1. เป็นผู้มีสุขภาพดีทั้งทางร่างกายและจิตใจ
2. มีความรู้ดี
3. มีความประพฤติดี กล่าวคือ ต้องซื่อสัตย์ สุจริต มีเมตตากรุณา เชื่อถือได้ เสียสละ เห็นอกเห็นใจผู้อื่น ควบคุมตัวเองได้ ใ่ว่างใจได้ มีความจงรักภักดีต่อชาติ และรักความสะอาด
4. ต้องใช้สิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง หรือออกเสียงประชามติอย่างฉลาด และใช้ความคิด
5. ต้องรับผิดชอบต่อสาธารณชน

เฟนตัน (Fenton 1967 : 25) กล่าวว่า พลเมืองที่ดีต้องเป็นผู้มีทัศนคติ
และค่านิยมที่เหมาะสม นั่นคือ เป็นผู้ที่ต้องการจะมีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น และมีความ
รับผิดชอบต่อกระบวนการทางการเมือง มีความเชื่อมั่นในเกียรติภูมิของบุคคล
ยอมรับฟังคำโต้แย้งจากทุกด้าน มีทักษะ และความสามารถในการแสวงหาความรู้

โรงเรียนฟลินท์ (Flint Public School 1954 : 1-6) มีเอกสาร
ที่กล่าวถึงลักษณะของพลเมืองดี 8 ประการ คือ

1. มีความภาคภูมิใจและซาบซึ้งในคุณค่าของสิ่งที่เป็นมรดกของชาติ
2. มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการแห่งประชาธิปไตย
3. เห็นคุณค่าของแต่ละบุคคล
4. มีประสมการณ์ในการนับถือศาสนา
5. เห็นคุณค่าในการมีสิทธิ และเสรีภาพเท่าเทียมกัน
6. มีความภาคภูมิใจและซาบซึ้งในประเทศชาติของตน
7. มีความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับสถาบันและองค์การต่าง ๆ ของโลก
8. มีความต้องการที่จะสงวนทรัพยากรธรรมชาติ

ยอร์จ (George 1959 : 9) กล่าวว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดี
ในสังคมอเมริกัน คือ จะต้องเป็นผู้ที่มีความตั้งใจแน่วแน่ที่จะปฏิบัติกิจการให้ลุล่วงไป
ด้วยดี พร้อมทั้งจะสนับสนุน ช่วยเหลือผู้อื่น มีความกล้าในสิ่งที่ถูกต้อง และมีความตรง

ไป ตรงมา เสมอต้นเสมอปลายในการปฏิบัติงาน หน้าที่สำคัญในการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี คือ จะต้องสร้างสังคมให้มีความเข้มแข็ง ยืนหยัดอยู่ได้ด้วยความร่วมมือของสมาชิกในสังคม ปลูกฝังให้ประชาชนมีความซาบซึ้งในเสรีภาพ มีความยุติธรรม มีความเท่าเทียมและเสมอภาคกัน

ฮิวจ์ส (Hughes 1959 : 4) กล่าวถึงลักษณะของพลเมืองดีว่าต้องมีคุณสมบัติดังนี้ คือ

1. ต้องทราบความเป็นไปของโลกในปัจจุบัน ไม่ว่าจะ เป็นความเป็นไปภายในประเทศและต่างประเทศ เพื่อความเข้าใจอันดีต่อกัน
2. มีทัศนคติอันดีต่อสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งคนทั่วไปด้วย ต้องเรียนรู้ถึงพฤติกรรมของแต่ละบุคคล ว่าสิ่งใดดี ไม่ดี ฉลาดหรือโง่
3. เรียนรู้วิธีปรับตัวเข้ากับผู้อื่น เพราะคนเราไม่เหมือนกัน ไม่ว่าจะในด้านความคิด ความสนใจ การที่เราพยายามทำความเข้าใจหรือยอมรับความคิดเห็นของผู้อื่นนั้น จะทำให้ทุกคนอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข
4. ต้องมีความซาบซึ้ง พอใจในการปกครองประเทศ ซึ่งแม้ธรรมชาติคนเรา จะมีความคิดต่างกันในด้านการเมืองก็ตาม แต่ถ้าทุกคนมีแนวความคิดที่ฉลาดแล้ว ก็อาจจะเห็นแนวทางที่จะช่วยให้ทุกคนเกิดความพอใจในด้านการปกครอง และการเมืองได้
5. ต้องพยายามรู้และเข้าใจถึงความสนใจ และความสามารถของตนเอง รวมทั้งการใช้ความสามารถให้เกิดประโยชน์ต่อตนเอง ที่จะมีผลสะท้อนถึงสังคม

หน้าที่พื้นฐานของพลเมืองดีนั้น มี 2 ประการ คือ เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย กับ ให้ความช่วยเหลือแก่รัฐบาลและประชาชนด้วยกัน นอกจากนี้ ความร่วมมือกันของประชาชนจะทำให้ประเทศชาติดำรงอยู่ได้

ในประเทศญี่ปุ่น ได้มีการศึกษาลักษณะประจำชาติของประชาชนเพื่อเป็นหลักในการวางรากฐานการศึกษา ตั้งแต่ พุทธศักราช 2509 และได้กำหนดคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของชาวญี่ปุ่นไว้ดังนี้

1. ในฐานะบุคคล
 - 1.1 เป็นผู้มีอิสระภาพ
 - 1.2 เป็นผู้รู้จักพัฒนาตนเอง

- 1.3 เป็นผู้รู้จักใช้ความสามารถในงานได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ
- 1.4 เป็นผู้มีความตั้งใจมั่นคง
- 1.5 เป็นผู้มีความเกรงกลัวและเคารพเชื่อฟังผู้ให้กำเนิด
2. ในฐานะสมาชิกของครอบครัว
 - 2.1 ต้องรู้จักทำบ้านให้เป็นที่ซึ่งมีความรัก
 - 2.2 ต้องรู้จักทำบ้านให้เป็นที่สำหรับพักผ่อน
 - 2.3 ต้องรู้จักทำบ้านให้เป็นที่ให้การศึกษา
 - 2.4 ต้องรู้จักทำบ้านให้เป็นที่ต้อนรับ
3. ในฐานะสมาชิกของสังคม
 - 3.1 เป็นผู้อุทิศตัวให้แก่การงาน
 - 3.2 เป็นผู้ช่วยเหลือในงานสวัสดิการสังคม
 - 3.3 เป็นผู้มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
 - 3.4 เป็นผู้เคารพ เชื่อฟังในหน้าที่สถานของสังคม
4. ในฐานะพลเมืองของประเทศ
 - 4.1 เป็นผู้มีความรักชาติ
 - 4.2 รักและเคารพสัญลักษณ์ของประเทศ
 - 4.3 เสริมสร้างคุณลักษณะอันดีแก่นของชาติ

(ประยูร ศรีประสาธน์ 2518 : 247-248)

จากแนวความคิดเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดี สถาบันต่าง ๆ และผู้รู้
อีกหลายท่าน ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศได้เสนอไว้ พอจะสรุปเป็นภาพรวมได้
ว่า ลักษณะความเป็นพลเมืองดี หมายถึง นิสัย และการกระทำของบุคคลซึ่งสอดคล้อง
กับมาตรฐานและกฎเกณฑ์ของสังคม

นิสัยและการกระทำของบุคคล เป็นพฤติกรรมที่บุคคลแสดงออกไปอย่างมี
จุดมุ่งหมาย ซึ่งหากจะจำแนกประเภทของพฤติกรรมของมนุษย์ในแง่ของผู้กระทำแล้ว ก็
อาจสามารถจำแนกโดยอาศัยทฤษฎีการเรียนรู้ทางสังคม (social learning
theory) ของบันดูรา (Bandura 1977 : 16) ได้ 3 ประเภท คือ

1. พฤติกรรมที่มนุษย์กระทำต่อตนเอง

2. พฤติกรรมที่มุ่งกระทำต่อบุคคลอื่น หรือพฤติกรรมทางสังคม

3. พฤติกรรมที่มุ่งกระทำต่อสิ่งแวดล้อมภายนอก ทั้งสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต

ดังนั้นลักษณะความเป็นพลเมืองดี ถ้าจะแบ่งตามลักษณะพฤติกรรมที่บุคคลควรปฏิบัติ ก็อาจแบ่งได้ ดังนี้

1. พฤติกรรมที่พึงมีต่อตนเอง ได้แก่ ความมีระเบียบ ความซื่อสัตย์ ความเชื่อมั่นในตนเอง ความมีเหตุผลในการตัดสินใจ ความกล้าหาญ อุตุน เป็นคน

2. พฤติกรรมที่พึงมีต่อผู้อื่น ได้แก่ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความกตัญญูยกย่องผู้ที่ผู้มีพระคุณ ความเมตตากรุณา ความรับผิดชอบต่อสังคม มีมนุษยสัมพันธ์ รู้จักยอมรับผู้อื่น มีความยุติธรรม ฯลฯ

3. พฤติกรรมที่พึงมีต่อสถาบันและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การตระหนักถึงความสำคัญของชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เคารพกฎหมาย กฎเกณฑ์ ข้อบังคับ ระเบียบรักษาและส่งเสริมขนบธรรมเนียมและวัฒนธรรม สงวนรักษาทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

จากที่นี้จะเกี่ยวกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี ดังที่กล่าวมาแล้วทั้งในประเทศและต่างประเทศ พอที่จะสรุปเป็นลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่พึงมีในสังคมไทยได้ดังนี้

ลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ประชาชนพึงมีและเป็นที่พึงประสงค์ของสังคม ซึ่งเป็นลักษณะที่พึงมีต่อตนเอง ต่อผู้อื่น และต่อสถาบันและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การมีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ รักษาระเบียบวินัย มีสติสัมปชัญญะ มีความละเอียดและเกรงกลัวต่อการประพฤติดีก มีความขยันหมั่นเพียร ประหยัด มีน้ำใจเป็นนักกีฬา มีความกล้าหาญและอุตุน ใฝ่หาความรู้ ความจริง มีค่านิยมที่ถูกต้อง ประกอบอาชีพที่สุจริต มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ กระตือรือร้นและมุ่งอนาคต ใช้เวลาให้เป็นประโยชน์ วางแผนในการทำงาน มีสุขภาพจิตดี รักความสะอาด พึ่งตนเอง มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความสามัคคี มีความเสียสละ เห็นแก่ส่วนรวม มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ มีความเมตตากรุณา มีความกตัญญูยกย่อง เป็นสุภาพชน มีความยุติธรรม มีเหตุผล ยอมรับการเปลี่ยนแปลงและรู้จักปรับตัว มีมนุษยสัมพันธ์ ต่อต้านและไม่ลงสิ่งเสพคึก รู้จักใช้และสงวนรักษาสาธารณสมบัติ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภคที่ดี ตระหนัก สนใจและมีส่วนร่วมทางการเมือง มีความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และมีความภูมิใจในความเป็นไทย

การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี

เมื่อพิจารณาการจัดการศึกษาของไทยตั้งแต่สมัยก่อนมาจนถึงปัจจุบัน กล่าวได้ว่าการจัดการศึกษาแต่ละยุคสมัย ต่างก็มุ่งจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีทั้งสิ้น จะเห็นได้จากเจตนารมณ์ของการจัดการศึกษา ตามแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละแผน เช่น ในแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2484 มุ่งจัดการศึกษาให้คนเป็นพลเมืองดี โดยเน้นการมีร่างกายแข็งแรง และอนามัยสมบูรณ์ มีความรู้ ความสามารถที่จะประกอบอาชีพ และมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย จะเห็นว่า ความเป็นพลเมืองดีของแผนการศึกษานั้น เน้นด้านสุขภาพอนามัย ความรู้ และความเป็นประชาธิปไตย ครั้นถึงอีกยุคหนึ่ง การจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 ก็เน้นให้ผู้เรียนมีศีลธรรมและวัฒนธรรม มีระเบียบวินัย มีความรับผิดชอบ มีสุขภาพสมบูรณ์ มีจิตใจเป็นประชาธิปไตย มีความรู้ ความสามารถที่จะประกอบอาชีพ และทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ (กระทรวงศึกษาธิการ 2504 : 3) จนกระทั่งถึงแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2520 ซึ่งเป็นแผนการศึกษาในสมัยปัจจุบัน ก็มุ่งจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดี มุ่งหวังที่จะสร้างเสริมคุณภาพของพลเมืองให้สามารถดำรงชีวิตและทำประโยชน์แก่สังคม ด้วยการเน้นการศึกษาเพื่อสร้างเสริมความอยู่รอดปลอดภัย ความมั่นคง และความผาสุกร่วมกันในสังคมไทยเป็นประการสำคัญ ฉะนั้น การจัดการศึกษาทุกระดับ จึงมุ่งให้ผู้เรียนคิดเป็น ทำเป็น รู้จักแก้ปัญหา รักการทำงาน และสนใจที่จะมีส่วนร่วมในการกิจของส่วนรวม ตามวิถีทางของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข มีความยึดมั่นในสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ มีระเบียบวินัย มีวัฒนธรรม มีศีลธรรม รู้จักใช้สิทธิ และหน้าที่ ภายในขอบเขตของกฎหมาย

จากความมุ่งหมายของแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละฉบับ จะเห็นได้ว่ามุ่งจัดการศึกษาเพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี ตามความต้องการของสังคมแต่ละยุคสมัยด้วยกัน ทั้งนี้ แต่เนื่องจากสภาพพื้นฐานทางสังคม เศรษฐกิจ การปกครอง วัฒนธรรม และเทคโนโลยี มีการเปลี่ยนแปลงอยู่เรื่อย ๆ ทำให้ค่านิยมในสังคมไทยเปลี่ยนแปลงไปด้วย ซึ่งค่านิยมเหล่านั้นทำให้อุคคุณภาพของคนไทยมีลักษณะที่ขัดแย้งและตรงกันข้ามกับลักษณะความเป็นพลเมืองดีที่ชาติต้องการ เช่นจากสภาพเศรษฐกิจที่รัคตัว ทำให้พลเมืองต้องดำรงชีวิตแบบคินรณชวนชวาย เพื่อหาใส่ปากใส่ท้อง ทำให้มองข้ามความเป็นระเบียบ

และการเคารพคอกฎหมายไป นอกจากนี้ วัฒนธรรมต่างชาติที่เข้ามาพร้อมเทคโนโลยีใหม่ ๆ ทำให้เราละทิ้งวัฒนธรรมและประเพณีที่ดีงามหลาย ๆ อย่างไป ความรู้สึก ความภาคภูมิใจ ความเมตตาคุณงาม ความมีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และความโอบอ้อมอารี ซึ่งเคยเป็นค่านิยมที่ดีของคนไทยเริ่มลดน้อยลง คนเรากลับนิยมความร่ำรวย ความสะกดกลาย และเห็นแก่ตัวมากขึ้น สิ่งนี้กำลังแสดงให้เห็นว่าสังคมไทยกำลังมีปัญหากับการปลูกฝังลักษณะ คุณนิสสัยที่ดีประจำชาติ และการรักษาค่านิยมที่ดี ซึ่งจะมีผลต่อการพัฒนาพลเมืองให้เป็นพลเมืองที่ดีตามความต้องการของสังคมไทยปัจจุบัน

เป็นที่ยอมรับกันว่าการจัดการศึกษาของไทยปัจจุบัน ให้ความสำคัญเน้นการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีมากขึ้น โดยได้บรรจุไว้ในหลักสูตรการเรียนการสอนทุกระดับ โดยที่จุดมุ่งหมายของหลักสูตรมุ่งให้การศึกษามีสมบูรณภาพ ที่จะสร้างคนให้เป็นผู้มีประโยชน์ต่อสังคม และต่อตนเอง ด้วยการจัดหลักสูตรให้ผู้เรียนมีทั้งความรู้ ทักษะ และคุณธรรม แต่ถ้าหากจะดูการเรียนการสอนในสถานศึกษาทุกระดับ ก็จะเห็นว่ามุ่งแต่ความรู้ และทักษะ ยิ่งขาดความเอาใจใส่และกระทำกันอย่างจริงจังในด้านปลูกฝังคุณธรรม หรือจริยธรรม (ชม ภูมิภาค 2525 : 1) ดังนั้น ในปัจจุบันนี้สถาบันทางสังคมที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาหลาย ๆ ฝ่าย จึงพยายามที่จะส่งเสริมการจัดการศึกษาเพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี เป็นการสนองจุดมุ่งหมายของการจัดการศึกษาในระดับชาติ ด้วยการเน้นที่คุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ดังเช่น สมาคมการศึกษาแห่งประเทศไทยได้จัดรายการทางสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทย เสนอบทความเกี่ยวกับการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี เพื่อให้การศึกษาแก่ประชาชน ด้วยการเสนอบทความเป็นชุด ๆ เช่น "การศึกษาเพื่อคุณธรรม" และชุด "การศึกษาเพื่อพัฒนาชีวิตและสังคม" เป็นต้น

ในด้านการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีในส่วนที่จะปลูกฝังค่านิยมที่ดีงาม สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ ได้แต่งตั้งคณะกรรมการดำเนินงานศึกษา ค้นคว้า รวบรวมค่านิยม และกำหนดค่านิยมที่สำคัญและจำเป็นที่จะปลูกฝังแก่ประชาชนไทย ที่เรียกว่า "ค่านิยมเพื่อชีวิตและสังคมไทย" ขึ้น ดังรายละเอียดที่กล่าวถึงในบทที่ 2 หน้า 21 แล้ว ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติได้เผยแพร่แก่เยาวชนและประชาชน โดยสื่อมวลชน และสอดแทรกในหลักสูตรระดับต่าง ๆ ซึ่งนับเป็นการจัดการศึกษาเพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีทางหนึ่ง

ในด้านจริยศึกษา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองดี

นอกจากจะสอดคล้องอยู่ในหลักสูตรการศึกษาทุกระดับแล้ว กระทรวงศึกษาธิการยังได้ตั้งคณะกรรมการชุดหนึ่งเพื่อจัดทำหลักการ และกำหนดวิธีการสอนจริยศึกษา สำหรับใช้สอนนักเรียนทุกระดับ ตลอดจนนักศึกษาและประชาชนทั่วไป คณะกรรมการชุดนี้ได้กำหนดหลักการจัดจริยศึกษาไว้ 4 ประการ คือ

1. พัฒนาจริยศึกษาทั้งระบบ คือทั้งในสถานศึกษาและนอกสถานศึกษา
2. ในการดำเนินการจะต้องยึดหลักการป้องกันดีกว่าการแก้ไข
3. จะต้องมีการห้ามควบคู่ไปกับการส่งเสริม
4. เมื่อมีการอบรมสั่งสอนอย่างใด ทั้งผู้สอนและผู้เรียนจะต้องปฏิบัติและดำรงชีวิตอย่างนั้นทั่วกันอย่างจริงจัง และสืบเนื่องกันไป

แนวการจัดจริยศึกษาดังกล่าว ถือเอาหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ในสัดส่วนที่แตกต่างกันไปให้เหมาะสมกับวัยของผู้เรียน กล่าวคือ ในระดับประถมศึกษา เน้นศีลร้อยละ 60 สมาธิร้อยละ 25 และปัญญาร้อยละ 15 ในระดับมัธยมศึกษา เน้นศีลร้อยละ 20 สมาธิร้อยละ 60 และปัญญาร้อยละ 20 ในระดับวิทยาลัยหรือชั้นสูงกว่ามัธยมศึกษา เน้นศีลร้อยละ 15 สมาธิร้อยละ 25 และปัญญาร้อยละ 60 ในการจัดการศึกษาคตามแนวดังกล่าว กรมการศาสนาได้พิมพ์คู่มือการสอนจริยศึกษาขึ้นหลายเล่ม เช่น คู่มือการสอนจริยศึกษาระดับประถมศึกษา ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย และระดับวิทยาลัย ในด้านการสอนก็ได้กำหนดให้เหมาะสมกับผู้เรียนแต่ละระดับ ระดับประถมศึกษาใช้ชุดการเรียนการสอนเป็นหลัก ประกอบด้วยชุดการเรียนการสอนแบบสืบสวน สอบสวน แบบเบญจขันธ์ แบบกลุ่มสัมพันธ์ แบบกิจกรรม และแบบสร้างสถานการณ์จำลอง แล้วใช้บทบาทสมมุติ ในระดับมัธยมศึกษาได้เสนอวิธีสอนและกิจกรรมไว้ 7 อย่าง คือ แบบบรรยายหรือปาถกฐา การอภิปราย การแก้ปัญหา การแบ่งกลุ่มทำกิจกรรม การแสดงบทบาทสมมุติ การสืบสวนสอบสวน และการโต้วาที เป็นต้น (ชัยพร วิชาวุธ และธีระพร จุวรรณไธ 2525 : 38-39)

ส่วนการจัดการศึกษาเพื่อความเป็นพลเมืองดีในต่างประเทศ มีบางประเทศที่เน้นการจัดการศึกษาด้านศีลกับของไทยเรา เช่น เกาหลีใต้ ได้มีการเปลี่ยนแปลงหลักสูตรด้วยการให้การศึกษาด้านจริยธรรม แยกออกเป็นวิชาหนึ่งต่างหาก โดยเน้นการปฏิบัติอย่างจริงจัง และมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เยาวชนเกาหลีเป็นคนที่จริงจัง ซื่อสัตย์ คอยการปฏิบัติ ไม่ใช่จำเนื้อหา (Kwan 1980 : 11-17)

ในประเทศสหรัฐอเมริกา ได้กำหนดให้โรงเรียนเตรียมการเพื่อการเป็นพลเมืองคึกคัก ๆ อย่างเป็นทางการเป็นงาน จึงจะเห็นได้จากเป้าประสงค์ของการสอนวิชาสังคมศึกษาในระดับประถมศึกษา ที่ จอยซ์ (Joyce 1959 : 7-8) ตั้งไว้ 3 ประการ คือ เพื่อความเป็นมนุษย์ เพื่อความเป็นพลเมืองดี และเพื่อเพิ่มพูนสติปัญญา โดยเฉพาะเป้าประสงค์เพื่อความเป็นพลเมืองดี (Citizenship Education) นั้น เพื่อเตรียมผู้เรียนให้รับภาระหน้าที่ของสังคม ต้องการที่จะพัฒนาพฤติกรรมที่เป็นลักษณะของความเป็นพลเมืองดี ซึ่งมุ่งที่จะให้ผู้เรียนได้รับรู้รศกแห่งแนวความคิดและพาติกรรมสังคมที่ถ่ายทอดค่อ ๆ กันมา เป็นต้นว่าการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคมการเมือง การมีสายตาที่มองการณ์ไกลอย่างถูกต้อง ประชาชนไม่เพียงแต่สามารถปรับปรุงชีวิต ความเป็นอยู่ของตนเอง ให้ทันกับความเปลี่ยนแปลงเท่านั้น แต่จะมีความปรารถนาที่จะปรับปรุงรูปแบบของสังคมให้เป็นไปในทางที่ดีด้วย

ในด้านการจัดการเรียนการสอนเพื่อฝึกอบรมนักเรียนระดับชั้นประถมศึกษาในสหรัฐอเมริกา เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองคึกคักนั้น บรูซ (Bruce 1952 : 36) ได้เสนอวิธีการให้เด็กเรียนรู้ความเป็นพลเมืองดีจากการปฏิบัติตนในแนวประชาธิปไตย โดยใช้กิจกรรมต่าง ๆ เข้าช่วย เช่น สโมสร โครงการ สภานักเรียน คณะกรรมการ และสถานการณ์อื่น ๆ ที่ต้องการความสุภาพ การยอมรับนับถือ และการร่วมมือกัน นักเรียนจะเรียนรู้บางสิ่งบางอย่างจากสิ่งเหล่านี้ เป็นการเรียนเพื่อที่จะยอมรับความรับผิดชอบ และตระหนักว่าพลเมืองดีต้องการการยอมรับในหน้าที่ และพันธะระหว่างกัน การยอมรับนับถือผู้อื่น ความซาบซึ้งในบริการที่หน่วยงานทางสังคมจัดให้ การใช้กระบวนการกลุ่ม และโครงการเกี่ยวกับชุมชน สิ่งเหล่านี้จะถูกนำมาพัฒนาทักษะประชาธิปไตยให้กับนักเรียน

จากข้อมูลในเบื้องต้น พอจะกล่าวได้ว่าประเทศไทยเรากับต่างประเทศก็มุ่งจัดการศึกษาเพื่อพัฒนาคนให้เป็นพลเมืองดีของชาติเช่นกัน จะต่างกันบ้างในเรื่องการจัดการ และจุดเน้นในการปลูกฝัง ซึ่งขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ เช่น การเมือง การปกครอง ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรม จึงจะเห็นได้ว่าการปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีของไทยในปัจจุบัน เน้นการศึกษาเพื่อคุณธรรม จริยธรรม และค่านิยมที่ดีงาม ส่วนในต่างประเทศจะเน้นเกี่ยวกับการสร้างสังคม และยึดมั่นในระบอบการปกครอง

โครงสร้างและเนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

โครงสร้างของหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 คือส่วนที่บอกให้รู้ว่า มีวิชาอะไรบ้าง และเรียนมากน้อยเพียงใด ซึ่งหลักสูตรนี้จัดเรื่องที่จะต้องเรียนเป็นกลุ่มประสบการณ์ โดยจำแนกออกเป็น 5 กลุ่มดังนี้

1. กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้ หรือกลุ่มเครื่องมือ ได้แก่ เนื้อหาหรือเรื่องราวที่ใช้ในการคิดต่อสื่อสาร และศึกษาหาความรู้ ในหลักสูตรกำหนดไว้

2. แขนง คือ ภาษาไทย และคณิตศาสตร์

2. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต หรือกลุ่มความรู้ ความสามารถในการดำเนินชีวิต ได้แก่ เนื้อหาหรือเรื่องราวที่เป็นความรู้ต่าง ๆ อันจะช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ของชีวิตและสังคม เพื่อการดำรงอยู่และการดำเนินชีวิตที่ดี กลุ่มนี้ กำหนดเนื้อหาไว้เป็นหน่วย หรือเรื่องต่าง ๆ รวม 12 หน่วย

3. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย หรือกลุ่มความดี ได้แก่ เนื้อหาหรือเรื่องราวต่าง ๆ ที่ทำให้ผู้เรียนมีนิสัยที่ดี มีเรื่องสำคัญที่ควรเรียน 5 แขนง คือ จริยศึกษา ศิลปะศึกษา คณิตและนาฏศิลป์ พลศึกษา และกิจกรรมสร้างนิสัย

4. กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ ได้แก่ เนื้อหา หรือเรื่องราวที่ฝึกให้ผู้เรียนรักการทำงานและทำงานเป็น เพื่อเป็นรากฐานในการประกอบอาชีพต่อไป มีเรื่องที่สำคัญให้เรียน 3 เรื่อง คือ งานบ้าน งานเกษตร งานประดิษฐ์และงานช่าง

5. กลุ่มประสบการณ์พิเศษ ได้แก่ วิชาชีพเพื่อการดำรงชีวิต (วิชาเลือกกลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ) หรือภาษาอังกฤษที่เกี่ยวกับชีวิต

เนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ได้กำหนดรายละเอียดของแต่ละหมวดประสบการณ์ ที่จะต้องเรียนไว้เป็นเรื่อง ๆ และเป็นหน่วย ตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-6 แต่ก็เปิดโอกาสและเสนอแนะให้ยืดหยุ่นได้ ตามพัฒนาการของเด็ก และความเหมาะสมของท้องถิ่นเป็นสำคัญ จึงจัดเนื้อหาเป็น 3 ช่วง คือ ประถมศึกษาปีที่ 1-2 ประถมศึกษาปีที่ 3-4 และประถมศึกษาปีที่ 5-6 ซึ่งเนื้อหานั้นอาจจะพัฒนาเปลี่ยนแปลงได้ รายละเอียดเนื้อหาแต่ละกลุ่มมีดังนี้

1. กลุ่มทักษะที่เป็นเครื่องมือการเรียนรู้

1.1 ภาษาไทย มีเรื่องการฟัง การพูด การอ่าน และการเขียน แต่ไม่

แยกเป็นรายวิชา ทั้งนี้ได้กำหนดให้สอนเพื่อให้เข้าใจภาษา และสามารถใช้ภาษาเป็นเครื่องมือสื่อความคิด ความเข้าใจและการแสวงหาความรู้

1.2 คณิตศาสตร์ มีเรื่องราวต่าง ๆ ที่เป็นพื้นฐานในทางคณิตศาสตร์ 5 เรื่อง คือ เรื่องจำนวน เรื่องพีชคณิต เรื่องการวัด เรื่องเรขาคณิต และเรื่องสถิติ เพื่อให้รู้คุณค่าของคณิตศาสตร์ เปิดโอกาสให้เกิดทักษะและคิดตามลำดับเหตุผล สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้

2. กลุ่มสร้างเสริมประสบการณ์ชีวิต แบ่งเป็น 12 หน่วย ดังนี้ สิ่งที่มีชีวิต ชีวิตในบ้าน สิ่งที่อยู่รอบตัวเรา ชาติไทย ชาว เหตุการณ์และวันสำคัญ การทำมาหากิน พลังงานและสารเคมี จักรวาลและอวกาศ ประเทศเพื่อนบ้าน การสื่อสารและการคมนาคม ประชากรศึกษา การเมือง และการปกครอง

3. กลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย แบ่งเป็น 5 หมวด คือ

3.1 จริยศึกษา มีคุณธรรมต่าง ๆ อันเป็นประโยชน์ต่อชีวิตของบุคคลทั่วไป รวม 30 ข้อ

3.2 ศิลปศึกษา มีการวาดภาพระบายสี การปั้นและแกะสลัก การพิมพ์ การจักออกแบบ และงานสาน

3.3 พลศึกษา มีการเคลื่อนไหวขั้นพื้นฐาน การเล่นสมมุติ เกมเบ็ดเตล็ด กิจกรรมเข้าจังหวะ การเล่นเกมฝึก การเล่นเกมโยน ยิมนาสติกขั้นพื้นฐาน กีฬา กรีฑา และกิจกรรมทดสอบสมรรถภาพทางกาย

3.4 คดนตรีและนาฏศิลป์ มีกิจกรรมเน้นจังหวะ กิจกรรมเน้นการร้องเพลง กิจกรรมเน้นการฟัง และกิจกรรมเน้นท่าทาง

3.5 กิจกรรมสร้างนิสัย มีการพัฒนาสุขภาพทางกายและใจ การพัฒนาทางสังคม การพัฒนาทางจริยธรรมและประเพณี และความสนใจเกี่ยวกับอาชีพของชุมชน

4. กลุ่มการงานและพื้นฐานอาชีพ มี 3 หมวดสำคัญ คือ

4.1 งานบ้าน ประกอบด้วย งานครัว งานเสื้อผ้าและเครื่องแต่งกาย และงานเลี้ยงเด็ก

4.2 งานเกษตร ประกอบด้วย การเพาะปลูก ปุ๋ย และเครื่องมือเกษตร

4.3 งานประดิษฐ์และงานช่าง ประกอบด้วย งานประดิษฐ์ของใช้ ของเล่น ของประดับ ตกแต่ง งานใบตอง งานสาน งานเย็บปักถักร้อย งานแกะสลัก

และการจัดดอกไม้

5. กลุ่มประสบการณ์พิเศษ

5.1 ภาษาอังกฤษ มีเรื่องความสัมพันธ์ของอักษร โครงสร้างของประโยคต่าง ๆ การอ่าน การเขียน และการพูดสั้น ๆ

5.2 วิชาชีพที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิต ถือตามงานเลือกของกลุ่มการงาน และพื้นฐานอาชีพ

ข้อสังเกตเกี่ยวกับลักษณะ เนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521

เนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช 2521 ในแต่ละกลุ่มประสบการณ์ มีลักษณะแตกต่างไปจากเนื้อหาหลักสูตรที่ผ่านมา ซึ่งมีลักษณะที่น่าสังเกตดังต่อไปนี้

1. ในแต่ละหน่วยหรือแต่ละเรื่องในกลุ่มประสบการณ์ จะกำหนดเนื้อหาและขอบข่ายซึ่งแสดงให้เห็นโครงร่างและขอบข่ายเฉพาะ เนื้อเรื่องนั้น ๆ โดยแบ่งเป็นช้อย่อย ๆ ซึ่งแยกตามลักษณะของความคิดรวบยอดในแต่ละเรื่องที่จะให้เกิดการเรียนรู้ขึ้นในตัวผู้เรียน

2. การกำหนดรายละเอียดของเนื้อหา ไม่มีการแยกเป็นรายวิชาเหมือนในอดีต แต่เป็นการจัดหมวดหมู่ของเนื้อหาวิชาที่มุ่งอำนวยความสะดวกแก่ครูผู้สอน และสะดวกแก่ฝ่ายจัดหลักสูตรมากกว่าที่จะให้รายละเอียดแก่ผู้เรียน

3. เนื้อหาในแต่ละเรื่องจะกำหนดเป็นเนื้อหาสำคัญ ซึ่งมีใ้มุ่งให้ผู้เรียนเรียนรู้แค่จำเอารายละเอียดของเนื้อหานั้น ๆ แต่เน้นกิจกรรมการเรียนการสอน ที่จะให้ผู้เรียน เกิดการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับจุดประสงค์ โดยมีเนื้อหาเป็นส่วนที่กำหนดขอบข่ายของความคิดรวบยอดเท่านั้น

4. เนื้อหาและกิจกรรมในบางกลุ่มประสบการณ์ เช่นกลุ่มสร้างเสริมลักษณะนิสัย จะรวมเป็นเนื้อหาเดียวกันจนแยกไม่ออก ซึ่งทำให้มองได้ว่ากิจกรรมก็เป็นส่วนหนึ่งของเนื้อหาหลักสูตร

การวิเคราะห์เนื้อหา

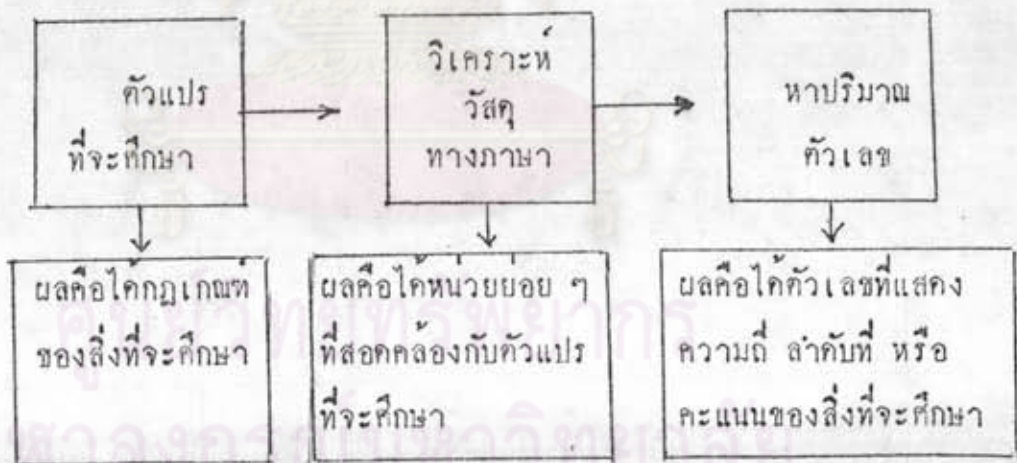
การวิเคราะห์หมายถึงการที่จะแสดงให้เห็นส่วนประกอบ ปัจจัยของสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ส่วนย่อยของโครงสร้าง และบอกความสัมพันธ์ระหว่างสองสิ่งขึ้นไป ซึ่งมีหลักการดังนี้

1. การตรวจสอบสมมุติฐาน ด้วยความรู้ ความเข้าใจ
2. การบอกความสัมพันธ์ของสิ่งของสองสิ่งขึ้นไป
3. ยกตัวอย่างประกอบเรื่องราวนั้น ๆ

(หนังสือ พฤษะวัน 2521 : 53)

การวิเคราะห์เนื้อหา เป็นกลวิธีที่จะทำความเข้าใจกับเนื้อหาอย่างมีระบบ มีหลักเกณฑ์ เพื่อที่จะจัด จำแนกสิ่งที่ต้องการรู้ในเนื้อหานั้น ๆ

สงบ ลักษณะ (2526 : 119) ได้อธิบายว่า การวิเคราะห์เนื้อหา คือ การใช้เทคนิควิธีแบบหนึ่ง ที่ใช้เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงปริมาณ ตัวเลข ออกมาจากเนื้อหา ใจความของวัสดุต่าง ๆ ที่เป็นสื่อความหมายของภาษา เช่น หนังสือ บทความ บันทึกการประชุม บันทึกการสัมภาษณ์ คำโฆษณา บทความ ฯลฯ โดยเทคนิควิธีนี้ วัสดุที่เป็นสื่อความหมายทางภาษา จะถูกอ่าน ศึกษาวิเคราะห์อย่างมีระบบ ด้วยวิธีเชิงปรนัยให้ออกมา เป็นสิ่งที่วัดได้ในเชิงปริมาณ โดยอาศัยตัวแปรที่ต้องการจะศึกษาเป็นหลัก ดังนั้นการวิเคราะห์เนื้อหา อาจกล่าวได้ว่าเป็นการใช้เทคนิคที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน 3 ขั้นตอน ดังนี้

เทคนิควิธีการวิเคราะห์เนื้อหานี้ นับว่าเป็นเครื่องมือของการวิจัยประเภทหนึ่ง เช่นเดียวกับเครื่องมืออื่น ๆ เช่น แบบสอบถาม การทดสอบ สัมภาษณ์ การสังเกต ฯลฯ และบางครั้งก็ถือว่าเป็นเครื่องมือที่เสริมเครื่องมืออื่น ๆ ให้ได้ข้อมูลที่ละเอียด ชัดเจน และเป็นปรนัยขึ้น เช่น อาจบันทึกคำสัมภาษณ์มาก่อนแล้วใช้วิธีวิเคราะห์เนื้อหานี้ หาหน่วยย่อย ๆ ของเนื้อหา ใจความจากผลการสัมภาษณ์ออกมาเป็นปริมาณตัวเลขที่ชัดเจนขึ้น

เคอร์ลิงเจอร์ (Kerlinger 1973 : 528 - 529) ได้กล่าวถึงวิธีการวิเคราะห์เนื้อหาว่า จะต้องเริ่มต้นจากการตั้งวัตถุประสงค์ให้ชัดเจน กำหนดเนื้อหาที่จะนำมาวิเคราะห์ (universe of content that is to be analysed) และจำแนกเนื้อหาออกเป็นรายประเภทย่อย ๆ ขั้นตอนมาคือการกำหนดหน่วยของการวิเคราะห์ การกำหนดหน่วยย่อยของเนื้อหาที่จะวิเคราะห์เพื่อความสะดวกในการจับนับ หรือให้คะแนน ซึ่งอาจกำหนดเป็นลักษณะต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นคำ (words) เป็นตัวอักษรหรือเป็นหน่วยเสียง ซึ่งเป็นหน่วยที่เล็กที่สุด
2. กำหนดเป็นเรื่อง (themes) หรือเป็นประโยค
3. กำหนดเป็นลักษณะเฉพาะ (characters) ที่ต้องการศึกษา
4. กำหนดเป็นหัวข้อเรื่อง (items)
5. กำหนดเป็นจำนวนหน้า เป็นตอน (paragraph) หรือกำหนดโดยใช้ปัจจัยด้านเวลาที่เกี่ยวข้องก็ได้

เมื่อได้หน่วยในการวิเคราะห์แล้ว ก็เลือกวิธีที่จะทำการวิเคราะห์ ซึ่งอาจใช้วิธีต่าง ๆ เช่น วิเคราะห์เอง วิเคราะห์โดยทั้งกรรมการ วิเคราะห์โดยการส่งแบบสอบถามไปยังผู้ใช้แบบเรียนหรือผู้เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงสร้างเครื่องมือในการวิเคราะห์ และทำการวิเคราะห์ต่อไป

เบอร์นาร์ค เบเรลสัน (Berelson 1971 : 18) กล่าวถึงการวิเคราะห์เนื้อหาไว้ว่า การวิเคราะห์เนื้อหาเป็นเทคนิควิธีในการวิจัย ซึ่งที่จะบรรยายถึงจุดมุ่งหมาย ระบบและปริมาณของเนื้อหาที่ปรากฏอยู่ในทางสื่อมวลชน การทำการวิเคราะห์เนื้อหาก็คือวิเคราะห์ รูปลักษณะของเนื้อหาในทางสื่อมวลชน ในด้านสาเหตุที่มา และผลของเนื้อหานั้น ๆ นอกจากนี้ ยังใช้ในการหาแนวโน้มของเนื้อหาในการสื่อสารมวลชนในแต่ละยุค รวมทั้งดูแนวความคิดเห็นต่าง ๆ ว่ามีปริมาณมากน้อยเพียงใด

วิธีการวิเคราะห์เนื้อหาจะต้องสร้างเกณฑ์ขึ้นมา ซึ่งออกมาในรูปตารางวิเคราะห์ที่ประกอบด้วยถ้อยคำภาษาโดยหน่วยของถ้อยคำ ภาษานี้จะมีทั้งแก่นหน่วยย่อยที่สุด ซึ่งได้แก่ เป็นคำ และใหญ่ขึ้นเรื่อย ๆ เป็นข้อความ หัวข้อ หรือประโยค ที่มีความหมายตรงกับเนื้อหาหรือข้อความที่ต้องการวิเคราะห์

ในการวิเคราะห์ที่ดูปริมาณความมากน้อยของเนื้อหานั้น อาจจะใช้วิธีนับจำนวนครั้งที่เนื้อหานั้น ปรากฏอยู่ในสิ่งพิมพ์ที่ต้องการวิเคราะห์ แล้วสรุปออกมาในรูปของการบรรยาย ประกอบการเสนอเป็นตัวเลข เช่น เปอร์เซนต์

สำหรับขั้นตอนในการวิเคราะห์เนื้อหา โกวิท ประมวลพจนานุกรม (2525 : 99) ได้เสนอขั้นตอนคร่าว ๆ ดังนี้

1. กำหนดเอกสารที่จะทำการวิเคราะห์ เช่น เล่มใด เรื่องใด
 2. กำหนดหัวข้อในการวิเคราะห์ เช่น ตรวจสอบดูว่า ส่งเสริมจริยธรรม ใดบ้าง ส่งเสริมกระบวนการทางวิทยาศาสตร์เพียงใด เชื้อต่อการนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้มากเพียงใด ซึ่งในข้อนี้เป็นการกำหนดจุดมุ่งหมายในการวิเคราะห์นั่นเอง
 3. จัดสร้าง รายการของคำ วลี ประโยค ใจความสำคัญที่เป็นบรรทัดฐานในการวิเคราะห์
 4. ทดลองใช้เกณฑ์ค่าบรรทัดฐานที่จัดทำขึ้นในข้อ 3 อาจตรวจสอบค่าความเชื่อมั่น ของการใช้ตารางมาตรฐานที่สร้างขึ้น
 5. เมื่อเครื่องมือนี้พอใช้ได้แล้ว ก็ดำเนินการวิเคราะห์จริง นำเอาตารางบรรทัดฐานเหล่านี้ไปแจกนับคำ ประโยค วลี ตามที่กำหนดไว้ การแจกนับนี้อาจทำหั่ง เล่ม หรือเลือกเล่มเอาก็ได้
 6. เมื่อวิเคราะห์ได้แล้วก็ดำเนินการใช้สถิติวิเคราะห์เพื่อเปรียบเทียบ หรือ คาคณหาค่าแตกต่าง ๆ ตามจุดมุ่งหมาย
7. หลังจากนั้นก็นำไปเขียนรายงานต่อไป

นอกจากนี้ โกวิท ประมวลพจนานุกรม (2525 : 312-313) ยังได้กล่าวถึง หลักในการวิเคราะห์เนื้อหาภายในและการวิเคราะห์ใจความสำคัญ ว่า

1. คำ วิเคราะห์คำ ว่าคำเหล่านี้หมายถึงอะไร คำนี้ หมายถึง ความซื่อสัตย์สุจริต คำนี้หมายถึงความจงรักภักดี มีมากน้อยแค่ไหน
2. วลี นำวลีมาวิเคราะห์ว่า วลีนี้บ่งบอกถึงอะไร
3. ประโยค โดยการใช้การวิเคราะห์ทีละประโยคว่าประโยคนี้นี้หมายความว่าอะไร ประโยคนี้นี้ส่งเสริมคุณธรรมอะไร ส่งเสริมจริยธรรมอะไร

การวิเคราะห์หลักสูตร

การวิเคราะห์หลักสูตรโดยทั่วไปมักจะถือว่า วัตถุประสงค์ กับเนื้อหาในหลักสูตร มีความสอดคล้องกันเพียงใด สามารถให้อะไรกับผู้เรียนได้บ้าง ชาวาส แพร์ทกุล (2518: 31) กล่าวว่า โดยปกติ แล้วการวิเคราะห์หลักสูตร จะวิเคราะห์ และแจกแจงใน 2 เรื่อง คือ จุดประสงค์ หรือจุดมุ่งหมายของหลักสูตร และเนื้อหาที่ปรากฏในหลักสูตรว่า มีอะไรบ้าง และมีอยู่อย่างละเท่าใด ซึ่งมักทำในรูปตารางจำแนก 2 ทาง ดังนี้

1. อ่านหลักสูตรวิชาที่ต้องการวิเคราะห์อย่างละเอียด เพื่อพิจารณาว่าวิชานั้นมีความมุ่งหมายอย่างไร และมีเนื้อหาอะไรบ้าง

2. ถอดความมุ่งหมายของหลักสูตรที่กำหนดไว้เป็นข้อ ๆ ให้ออกมาเป็น พฤติกรรมด้านต่าง ๆ ที่คาดว่าจะวัดได้ ซึ่งอาจมีหลายพฤติกรรม พฤติกรรมเหล่านั้น อาจจะนำมาเข้ากันได้กับจุดมุ่งหมายของการศึกษา เช่น ความจำ ความเข้าใจ การนำไปใช้ การวิเคราะห์ การสังเคราะห์ การประเมินค่า เป็นต้น หรืออาจจะกำหนดให้เห็นชัดว่าพฤติกรรมนั้นมีความหมายอย่างไร เพียงไร นักเรียนแสดงออกให้เห็นอย่างไร และจะวัดโดยวิธีวัดหรือเครื่องมือแบบใด

3. จำแนกเนื้อหาให้เป็นหัวข้อ เป็นเรื่อง ๆ ไป เนื้อหาใดที่ไม่สำคัญหรือเป็นประเภทเดียวกันก็อาจนำมารวมไว้เป็นหัวข้อเดียวกัน เพื่อให้เหมาะสมสำหรับการสอน และการวัดผลเฉพาะเรื่อง

4. นำพฤติกรรมที่ถอดมาจากความมุ่งหมายที่ได้ในข้อ 2 บรรจุลงในตารางตามแนวตั้งค่านบน ส่วนเนื้อหาที่จำแนกได้ในข้อ 3 บรรจุลงในตารางเดียวกันตามแนวนอน ค่านซ้ายมือ

5. พิจารณาให้ความสำคัญในแต่ละช่องว่างที่เนื้อหาพบกับพฤติกรรมไปบรรจบกัน เป็นคะแนน โดยกำหนดความสำคัญสูงสุดไว้ พฤติกรรมละ 10 คะแนน สำหรับเนื้อหาแต่ละข้อ

6. เมื่อได้น้ำหนักของคะแนนทุกพฤติกรรมในเนื้อหาทุกเรื่องแล้ว รวมน้ำหนักคะแนนทั้งแนวตั้งและแนวนอน ก็จะทราบว่าเนื้อหาในหัวข้อใดมีน้ำหนักมากน้อยเท่าใด และพฤติกรรมใดมีน้ำหนักเท่าใดโดยส่วนรวม

7. เพิ่มข้อสำคัญลงไปในตารางอีกด้านทางขวามือ และด้านล่าง แล้วใส่ลำดับที่ความสำคัญทุกเนื้อหา ทุกพฤติกรรม จากตัวเลขนี้ ผู้วิเคราะห์หลักสูตรจะทราบได้ว่า พฤติกรรมใด และเนื้อหาใดมีความสำคัญที่สุด

โดยทั่วไปแล้วการวิเคราะห์หลักสูตรแบบนี้ควรทำเป็นวิชา ๆ ไป และใช้คนช่วยกันวิเคราะห์ทีละ 7-8 คน ต่างคนต่างวิเคราะห์แล้วมาหาค่าคะแนนเฉลี่ย

สำลี ทองขิว (ม.ป.ป. : 1, 9) พูดถึงการวิเคราะห์หลักสูตรว่า หมายถึง การพิจารณาส่วนต่าง ๆ ของหลักสูตร โดยแยกส่วนประกอบของหลักสูตร ออกเป็นส่วนย่อย ๆ ส่วนประกอบสำคัญที่แยกออกมานี้ ได้แก่ เนื้อหาวิชา ตัวผู้เรียน ผู้สอน ตลอดจนสิ่งแวดล้อม หรือส่วนประสมการณ์ที่จักทำขึ้น สำหรับใช้ในการเรียนการสอน ซึ่งการวิเคราะห์รายละเอียดของหลักสูตรส่วนต่าง ๆ มักทำโดยเทียบกับเกณฑ์ที่ ทั้งขึ้น เช่น

จุดประสงค์ หลักสูตร	เกณฑ์	ความรู้			ทักษะ		ทัศนคติ	
					ทักษะความรู้	ทักษะกล้ามเนื้อ		
1.								
1.1								
1.2								
2.								
2.1								
2.2								
รวม								

ในการวิเคราะห์หลักสูตรตามวิธีการของ กาว (Gow) จะจับองค์ประกอบที่จะนำมาวิเคราะห์ 3 อย่างคือ

1. วิเคราะห์ตัวเอกสารหลักสูตร หรือ product
2. วิเคราะห์กระบวนการ หรือ process
3. วิเคราะห์รูปแบบหลักสูตร (curriculum model)

สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร จักอยู่ในการวิเคราะห์ product ซึ่งกร. กาว
ได้ให้หลักการไว้ว่า ในการวิเคราะห์ product จะต้องดูที่องค์ประกอบ และใน
แต่ละองค์ประกอบก็จะสร้างคำถามขึ้นมากมาย และมีการให้คะแนน 1-4 ซึ่งความหมาย
ของคะแนนมีดังนี้

- 1 หมายถึง ค่อนข้างมาก
- 2 หมายถึง ค่อนข้าง
- 3 หมายถึง พอใช้
- 4 หมายถึง ยังไม่พอใช้

สำหรับ product ที่เป็นเนื้อหาหลักสูตรนั้น จะพิจารณาองค์ประกอบด้าน
ต่าง ๆ คือ

1. โครงสร้าง มีโครงสร้างและลำดับความที่เหมาะสมเพียงไร
2. โอกาสในการเรียนรู้ เนื้อหานั้นมีจุดเน้นที่ชัดเจน และเหมาะสมกับ
ผู้เรียนหรือไม่
3. สิ่งเร้า เนื้อหานั้นใช้ได้กับชีวิตจริงหรือไม่
4. สภาพการเรียนรู้ เนื้อหานั้นเปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้มีการเรียนรู้
ในระดับสูงหรือไม่ คือเรียงตามลำดับชั้นการเรียนรู้ จากระดับต่ำ ๆ เช่น ความจำ
ความเข้าใจ และสูงขึ้นไปเรื่อย ๆ ถึงการวิเคราะห์ และประเมินค่า
(สิริพร บุญญาพันธ์ 2526)

ในการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรโดยทั่วไปแล้ว มุ่งวิเคราะห์เนื้อหาสาระเพื่อ
ดูความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ โครงสร้าง และหลักการของหลักสูตร รวมทั้งการจัด
ลำดับขั้นตอนการเรียนรู้ กิจกรรม และประสบการณ์

การวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร เท่าที่ผ่านมา ได้มีการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตร
ประถมศึกษา พุทธศักราช 2503 ซึ่งดำเนินงานโดยคณะอนุกรรมการวิเคราะห์หลักสูตร
ตามคำสั่งกระทรวงศึกษาธิการ ที่ รก. 275/2514 นั้น ในแง่การวิเคราะห์เนื้อหา

ที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี มีการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรว่าจะเอื้อต่อการสร้างเสริมความเป็นพลเมืองดีหรือไม่ เมื่อมองผลการวิเคราะห์ในวิชาสังคมศึกษา ซึ่งเป็นวิชาที่มุ่งสอนให้ผู้เรียนมีความเป็นพลเมืองดี นั้น ผลการวิเคราะห์ปรากฏว่า ในความมุ่งหมายของวิชาสังคมศึกษา ได้กำหนดค่านิยม และแบบอย่างพฤติกรรมที่พึงประสงค์ไว้มากมายหลายประการ แต่เนื้อหาที่จัดให้เรียนส่วนใหญ่มุ่งความรู้ข้อเท็จจริงมากกว่าอย่างอื่น การจัดกิจกรรม แบบอย่างการกระทำ และสิ่งแวดล้อมในโรงเรียนเพื่อส่งเสริมให้เกิดค่านิยม และพฤติกรรมที่พึงปรารถนา มิได้กำหนดไว้เลย (กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ 2517 : 25)

จากผลการวิเคราะห์หลักสูตรดังกล่าว จะเห็นได้ว่า ถึงแม้หลักสูตรจะกำหนดจุดประสงค์ที่เน้นความเป็นพลเมืองดีซึ่งสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของประเทศชาติก็ตาม แต่ถ้านโยบายของหลักสูตรไม่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนาผู้เรียนให้บรรลุจุดประสงค์ของหลักสูตรได้ ก็คงมีการปรับปรุงหลักสูตรให้เหมาะสมต่อไป

ประเภทของเนื้อหา

รายละเอียดและธรรมชาติของเนื้อหาแต่ละรายวิชา ย่อมมีความแตกต่างกัน และในเนื้อหาวิชาเดียวกัน ก็ยังมีผู้แบ่งประเภทของเนื้อหาสรรระออกเป็นลักษณะต่าง ๆ เช่น

โรเมย์ (Romey 1958 : 140-145) ได้กล่าวถึงวิธีวิเคราะห์เนื้อหาของแบบเรียน โดยได้จัดประเภทของเนื้อหาออกได้ดังนี้

1. ข้อเท็จจริง
2. กฎเกณฑ์ทั่วไปเชิงสรุป
3. คำจำกัดความ
4. คำถามที่สามารถตอบได้ทันที เพราะมีคำตอบอยู่แล้วในแบบเรียน
5. คำถามที่ส่งเสริมการวิเคราะห์ข้อมูล
6. ข้อความที่ส่งเสริมให้นักเรียนสรุปด้วยตนเอง
7. ข้อความที่เป็นแนวทางให้นักเรียนทำการทดลอง และวิเคราะห์ผล
8. คำถามประเภทที่เราให้คนค้นหาความจริงกันต่อไป

๑. คำที่กล่าวขึ้นโดยไม่มีมุ่งหมายจะให้ตอบ

ทาบ (Taba 1962 : 174-181) ได้วิเคราะห์เนื้อหาสาระของความรู้ในศาสตร์ต่าง ๆ และสรุปว่าประกอบไปด้วย 4 ระดับ แต่ละระดับมีบทบาทต่อสัมฤทธิผลของการเรียนรู้ดังต่อไปนี้ คือ

1. เนื้อหาที่เป็นข้อมูลแสดงถึงขบวนการและทักษะ (specific facts and processes) เช่น ข้อมูลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ สูตรทางวิทยาศาสตร์ คณิตศาสตร์ อวัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย การเรียนรู้ข้อมูลเหล่านี้อาศัยการท่องจำ
2. เนื้อหาที่เป็นความคิดและหลักการเบื้องต้น (basic ideals) เช่น ความคิดเกี่ยวกับความสมดุลทางธรรมชาติ ความคิดเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสภาพภูมิศาสตร์ และประวัติศาสตร์ ที่มีต่อวัฒนธรรมของชนชาติต่าง ๆ หลักในการบริหารงาน การเรียนรู้ในขั้นนี้ ผู้เรียนจะต้องเกิดความเข้าใจ มีความคิด เห็นความสัมพันธ์เกี่ยวกับเรื่องใด เรื่องหนึ่งแล้วสามารถที่จะนำความเข้าใจและหลักการไปอธิบายเหตุการณ์อื่นได้
3. เนื้อหาที่เป็นความคิดรวบยอด (concept) เช่น ความคิดรวบยอดเกี่ยวกับประชาธิปไตย การเปลี่ยนแปลงทางสังคม ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ (เป็นสิ่งที่ เป็นรูปธรรมมาก ๆ) การเรียนในขั้นนี้ เป็นขั้นที่ผู้เรียนมีความคิด ความเข้าใจ เกี่ยวกับสิ่งใดสิ่งหนึ่งที่มีความลึกซึ้งมากกว่าขั้นที่ 2 เพราะเป็นการรู้อย่างถ่องแท้ รู้โครงสร้าง และส่วนประกอบทั้งหมดของสิ่งนั้น รู้หลักการ แก่นแท้ของสิ่งนั้น จนสามารถบอกได้ว่า หลักการหรือส่วนประกอบอะไรที่ทำให้สิ่งนั้นแตกต่างไปจากสิ่งอื่นที่คล้ายกัน
4. เนื้อหาที่เป็นระบบความคิด (thought system and method of inquiry) การให้เนื้อหาในระดับนี้ ผู้เรียนจะต้องได้รับเนื้อหาครบทุกระดับมาก่อน จึงจะเกิดระบบความคิด และวิธีการศึกษาหาความรู้ อันเป็นขั้นที่จะสร้างให้ผู้เรียนเป็น นักคิด นักปฏิบัติได้

กาเย่ และบริจิสต์ (Gagne' and Briggs 1974 : 53-70) แบ่งประเภทของเนื้อหาไว้ดังนี้

1. ข้อมูลที่เป็นความรู้
2. เจกคติ
3. ทักษะ

คีเซ็คโค (De Cecco 1968 : 273-477) แบ่งประเภทของเนื้อหา
ไว้ดังนี้

1. ทักษะ
2. ความรู้ที่เป็นข้อมูลธรรมดา
3. ความคิดรวบยอดและหลักการ
4. การแก้ปัญหา ความคิดสร้างสรรค์ และการค้นพบ

สำหรับประเภทของเนื้อหาในหนังสือ การจัดการเรียนการสอนอย่างเป็นระบบ ของ สังก อุทรานันท์ (2526 : 71) ได้แบ่งออกเป็น 5 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

1. ข้อเท็จจริง และความรู้ธรรมดา
2. ความคิดรวบยอด และหลักการ
3. การแก้ปัญหา และการคิดสร้างสรรค์
4. ความสามารถ และทักษะทางกาย
5. เจตคติ และค่านิยม

จากแนวคิดในการจัดประเภทเนื้อหาสาระ ของนักการศึกษาหลายท่าน คิงกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยได้รวบรวมมาเป็นแนวทางในการจัดประเภทของเนื้อหาสาระ สำหรับใช้ในการวิจัยครั้งนี้ โดยแบ่งประเภทของเนื้อหาสาระออกเป็น 7 ประเภท คือ

1. ข้อเท็จจริง และความรู้ที่เป็นข้อมูลธรรมดา
2. ความคิดรวบยอด
3. หลักการ
4. การแก้ปัญหา
5. การคิดสร้างสรรค์ และการค้นพบ
6. ความสามารถและทักษะทางกาย
7. เจตคติ และค่านิยม

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ก. เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองดี

ลักษณะความเป็นพลเมืองดี เป็นสิ่งที่ควรเสริมสร้างให้เกิดขึ้นกับคนในชาติ เพราะหากพลเมืองของประเทศเป็นคนที่มีความดีแล้ว ประเทศก็ย่อมจะเจริญก้าวหน้า และสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยความสงบเรียบร้อย ลักษณะความเป็นพลเมืองดี ได้แก่ การมีความรับผิดชอบ มีความซื่อสัตย์ มีความขยันหมั่นเพียร ฯลฯ ซึ่งลักษณะเหล่านี้ได้มีผู้ทำการศึกษาวิจัยในแต่ละลักษณะดังนี้

ความรู้สึกรับผิดชอบ หมายถึง ลักษณะนิสัยและทัศนคติของบุคคล ซึ่งเป็นเครื่องผลักดันให้ปฏิบัติตามระเบียบ เคารพสิทธิของผู้อื่น ทำความหน้าที่ของตนและมีความซื่อสัตย์สุจริต ความเป็นคนมีความรับผิดชอบสูงนี้ เป็นลักษณะที่จะช่วยให้การอยู่ร่วมกันในสังคมเป็นด้วยความราบรื่นสงบสุข นอกจากนั้น ความรับผิดชอบยังเป็นคุณธรรมที่สำคัญในการพัฒนาประเทศด้วย (จรรยา สุวรรณทัต 2521 : 28) บุทา อามันท์ (2515 : 28) ได้ให้นิยามปฏิบัติการของความรู้สึกรับผิดชอบว่าเป็นบุคลิกลักษณะของบุคคล ซึ่งเมื่อปะทะสัมพันธ์กับสภาพการณ์หรือบุคคล จะแสดงพฤติกรรมออกมารวม ๆ กัน ด้ยการทำงานขยันขันแข็ง บากบั่นไม่ทอดลอย ต่อสู้อุปสรรคเป็นที่ไว้ใจได้ มีความปรารถนาที่จะทำให้ดีกว่าเดิม ควบคุมตนเองได้ มีวินัยในตนเอง เป็นตัวของตัวเอง เชื่อมั่นในตนเอง และยึดมั่นในกฎเกณฑ์

ในการศึกษาเปรียบเทียบความวิตกกังวล ความต้องการผลสัมฤทธิ์ และความรู้สึกรับผิดชอบ ของเด็กไทย เชื้อชาติไทย ของ วรณี วัชรธรรม (2515 : 4) ได้รายงานว่ ความรู้สึกรับผิดชอบนั้น เป็นการแสดงออกถึงพฤติกรรมที่กระทำด้ยความซื่อสัตย์ไว้ใจได้ และประพฤติตนอยู่ในกฎของศีลธรรมและหลักธรรมอีกด้ย และโดยเฉพาะความรู้สึกรับผิดชอบนั้น ผู้หญิงจะมีอยู่สูงกว่าผู้ชาย เพราะผู้ปกครองมุ่งหวังฝึกเด็กหญิงในงานบ้านเรือนต่าง ๆ ตั้งแต่อายุน้อย ๆ ซึ่งสอดคล้องกับผลการค้นคว้าของกาญจนา ควรสุภา ที่ศึกษาถึงความรู้สึกรับผิดชอบของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และพบว่า เด็กหญิงมีความรับผิดชอบมากกว่าเด็กชาย

ความซื่อสัตย์ เป็นลักษณะที่พึงประสงค์อย่างยิ่งของคนในสังคม เพราะหากสังคมใดสมาชิกขาดความซื่อสัตย์ ก็ย่อมก่อให้เกิดความวุ่นวาย ความซื่อสัตย์ คือ การกระทำที่ตรงไปตรงมา ตามข้อตกลง หรือหลักการที่ตนเชื่อถือ ความซื่อสัตย์จะทำให้บุคคลมีความมั่นใจในตนเอง และเป็นที่เชื่อถือของบุคคลอื่น

ผลการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความซื่อสัตย์ทั้ง เช่น ผลการวิจัยของ โจนส์ (Jones) ซึ่งปรากฏอยู่ในงานของ กาญจนดา ควรสุมภา (2516 : 7) การปีกลอบรวมเด็กแต่ละเพศนั้นย่อมจะต้องแตกต่างกัน เพราะสังคมมีค่านิยมหวังให้เด็กหญิงเด็กชายมีแบบพฤติกรรมเหมือนกัน เนื่องจากการยอมรับหรือการปฏิเสธจากสังคมมีความหมายต่อเด็กหญิงมากกว่าเด็กชาย เด็กผู้หญิงรู้สึกสนใจในสถานการณ์ทางสังคมมากกว่าเด็กชาย แต่ในสถานการณ์อื่น ๆ เด็กชายจะมีการพูดเท็จและไม่ซื่อสัตย์มากกว่า เนื่องจากสังคมมักจะเข้มงวดกวัดขั้นกับความประพฤติของเด็กหญิงมากกว่าเด็กชาย เด็กหญิงจึงรู้สึกอับอายมากที่จะต้องถูกลงโทษเพราะขาดความซื่อสัตย์ ซึ่งผลการศึกษาของวรวรรณี รักธรรม ก็ได้พบผลที่สอดคล้องกันว่า เด็กผู้หญิงจะมีความซื่อสัตย์สูงกว่าเด็กผู้ชาย นอกจากนี้ ควงเคื่อน พันขุนนาวิน ก็ได้ทำการศึกษาริยธรรมของเยาวชนไทยเพื่อทราบว่า จิตลักษณะอะไรที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมซื่อสัตย์ และพฤติกรรมนี้กับจิตลักษณะที่เกี่ยวข้องนั้นจะถูกปลูกฝังหรือเพิ่มทุนในเยาวชนได้อย่างไร ในการวิจัยแบบการทดลองในห้องปฏิบัติการ นักเรียนชายวัยรุ่นอายุ 13-15 ปี จำนวน 300 คน ได้มาเล่นเกมสลับในห้องปฏิบัติการ ผู้วิจัยพบว่า วัยรุ่นผู้มีพฤติกรรมซื่อสัตย์เป็นผู้ที่มีลักษณะการใช้เหตุผลเชิงจริยธรรมตามทฤษฎีของโคลเบิร์ตในขั้นสูง และมุ่งอนาคตสูงไปพร้อมกันด้วย ส่วนพฤติกรรมซื่อสัตย์นี้จะมีมากขึ้น ถ้าผู้ศึกษาได้เห็นตัวอย่างกระทำดีและอยู่ในสถานะที่ไม่ช่วยใจให้โกงมากนัก (ควงเคื่อน พันขุนนาวิน 2522 : 5)

สุทัศน์ มนัสไพบูลย์ (2522 : 111-119) ได้ศึกษาเปรียบเทียบคุณธรรมความซื่อสัตย์ ความขยันหมั่นเพียร ความรู้สึกรับผิดชอบ ความรู้จักกาลเทศะ และมารยาท ความเอื้อเฟื้อ ความมีระเบียบวินัย กับกลุ่มตัวอย่างที่เป็นนักศึกษายุ่งใหญ่ในเขตการศึกษา 1 ในด้านความรับรู้ต่อ มาตรฐานคุณธรรมของสังคม และพฤติกรรมจริงของคุณธรรมของบุคคล ผลการวิจัยพบว่า คุณธรรมด้านความรู้จักกาลเทศะ และมารยาท

มีมาตรฐานสูงกว่าคุณธรรมท่านอื่น ส่วนพฤติกรรมจริงทางคุณธรรม ปรากฏว่า ท่าน
ความเอื้อเฟื้อ และความซื่อสัตย์ น้อยกว่าท่านอื่น นอกจากนี้ เมธี โพธิ์พันธ์
(2523 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างแรงจูงใจไปสัมพันธ์ แรงจูงใจไป
สัมพันธ์ และความซื่อสัตย์ของเด็กไทย ผลการวิจัยปรากฏว่า มีความสัมพันธ์กันทาง
บวก

สมโชค พลูนวม (2523 : 47-48) ได้ศึกษาหาความสัมพันธ์ระหว่าง
ความซื่อสัตย์ กับความรับผิดชอบ ผลปรากฏว่า ความซื่อสัตย์มีความสัมพันธ์ทางบวก กับ
ความรับผิดชอบ ทั้งนี้เพราะคุณลักษณะของความรู้สึกรับผิดชอบจะควบคุมพฤติกรรมที่ไม่
ซื่อสัตย์ให้ลดลง การทำอะไรไม่ถูกต้อง หรือไม่ซื่อสัตย์นั้น เท่ากับเป็นการไม่รับผิดชอบ
ต่อสังคม ฉะนั้นถ้าสามารถสอนและปลูกฝังให้เด็กมีความรับผิดชอบสูงเมื่อใด ความ
ซื่อสัตย์ก็จะตามมา

การรักษาระเบียบวินัย เป็นปัญหาสำหรับสังคมไทยมาก เพราะคนของเรา
ขาดระเบียบวินัย วินัยทางสังคมเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาประเทศไปสู่ความเป็น
ประชาธิปไตย การที่ประชาชนในชาติจะมีวินัยทางสังคมได้คตินั้น จำเป็นต้องได้รับการ
ปลูกฝังและอบรมมาตั้งแต่เด็ก ซึ่งย่อมนำความว่า สถาบันครอบครัวอันเป็นสถาบัน
ชั้นมูลฐานของสังคม มีบทบาทสำคัญที่จะช่วยส่งเสริม ปลูกฝัง อบรม ให้บุคคลิกภาพ
ดังกล่าวได้รับการพัฒนามากขึ้น หากประชาชนในชาติขาดการปลูกฝังอบรมดังกล่าว
จะทำให้เกิดการขาดวินัยทางสังคม ซึ่งจะเป็นสาเหตุที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ทำให้ประเทศ
ล้าหลัง เป็นสภาพที่แสดงออกของความบกพร่องทางวัฒนธรรม (นวลเพ็ญ วิเชียรโชติ
2516 : 4)

ในค่านิยมของความคึกสร้างสรรค์ ซึ่งเป็นปัจจัยหนึ่งในการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคม คนส่วนใหญ่ของเรายังค้อยกว่าประเทศอื่น อันเนื่องมาจากหลายสาเหตุ แต่
สาเหตุที่สำคัญ ได้แก่ การที่เราไม่ส่งเสริมการอบรมเลี้ยงดูบุตรหลานแบบให้พึ่งตนเอง
เราเน้นการพึ่งผู้ใหญ่ให้ตัดสินใจให้ นอกจากนี้สภาพการเรียนการสอนในโรงเรียนก็
ไม่ต่างไปจากสภาพของบ้าน คือ ไม่ชอบเด็กที่ซุกซน ช่างซักถาม (วีรยุทธ วิเชียรโชติ
2525 : 28)

ลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียนในห้องเรียน ก็มีผลโดยตรงต่อความคิดสร้างสรรค์ของเด็ก พิณีจ นิวาสบุตร ได้ศึกษาความแตกต่างของสัมฤทธิผลทางการเรียน และความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียนที่มีปฏิสัมพันธ์ (Interaction) กับครูในแบบอัทชาติปไทย ประชาธิปไตย และแบบปล่อยปละละเลย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 จากโรงเรียนในเขตการศึกษา 1 จำนวน 6 โรงเรียน เป็นชาย 135 คน หญิง 231 คน โดยใช้แบบวัดปฏิสัมพันธ์ระหว่างครูกับนักเรียน ผลพบว่ากลุ่มตัวอย่างที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบประชาธิปไตย จะมีความคิดสร้างสรรค์แตกต่างกับกลุ่มตัวอย่างที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบอัทชาติปไทย และแบบปล่อยปละละเลย แต่ไม่พบความแตกต่างระหว่างกลุ่มที่มีปฏิสัมพันธ์กับครูแบบอัทชาติปไทย และแบบปล่อยปละละเลย ผลการวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่าลักษณะการปกครองของครูมีผลโดยตรงต่อความคิดสร้างสรรค์ของนักเรียน ครูที่มีบุคลิกเป็นนักประชาธิปไตยย่อมเปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงออกอย่างอิสระ ใช้ความคิดที่เป็นของตัวเอง ผลที่ตามมาคือเด็กจะมีความคิดสร้างสรรค์เพิ่มขึ้นด้วย (พิณีจ นิวาสบุตร 2519 : บทคัดย่อ)

อนาสตาซี (Anastasi 1968 : 353) ได้รวบรวมลักษณะของคนที่มีความคิดสร้างสรรค์ไว้ดังนี้

1. เป็นผู้มีความรู้ลึกไวต่อปัญหา
2. เป็นผู้มองเห็นการณ์ไกล
3. มีความเป็นตัวของตัวเอง
4. มีความสามารถในการคิดหลายแง่หลายมุม
5. มีความสามารถในการเปลี่ยนแปลงความคิดได้อย่างคล่องแคล่ว

เด็กที่มีความคิดสร้างสรรค์ สูงจะมีความเป็นผู้นำสูง (จรรยา สุวรรณทัต 2517 : 56) ฉะนั้นความคิดสร้างสรรค์ จึงเป็นลักษณะสำคัญที่ควรปลูกฝังให้เกิดขึ้นกับเด็ก เพราะการที่บุคคลมีความคิดสร้างสรรค์นับเป็นการช่วยพัฒนาบุคลิกภาพของบุคคลนั้น การที่เด็กประสบความสำเร็จในการทำงานสร้างสรรค์ และผลงานนั้นได้รับความชื่นชม จากผู้อื่นจะมีผลให้เด็กมีความมั่นใจในตนเอง และสามารถปรับตัวเข้ากับสังคมได้

นอกจากนี้ยังได้มีการศึกษาถึงลักษณะความเป็นพลเมืองที่ดีในส่วนรวมว่า ควรจะมีลักษณะใดบ้าง เช่น

แคร์ (Cary 1970 : 4523) แห่งมหาวิทยาลัยสแตนฟอร์ด

ได้ทำการวิจัยเรื่อง "Education for Citizenship U.S.S.R." เป็นการวิจัยเกี่ยวกับปัญหาการปกครองรวมความเป็นพลเมืองดีแก่เยาวชน โดยการจัดการสอนในโรงเรียนของรัสเซีย โดยเฉพาะในระดับประถมศึกษา และมีขมศึกษา วิธีที่ใช้ในการวิจัยคือ การศึกษาวิเคราะห์แบบเรียน วัสดุสิ่งพิมพ์ที่ได้จากหน่วยงานมาจากผู้วิจัย ได้เข้าใจเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดีของรัสเซีย พลเมืองจะต้องมีความสัมพันธ์ซึ่งกันและกัน จะต้องผูกพันกับรัฐบาล นักเรียนจะมีความคิดไปในทางที่กำหนด กลุ่มเพื่อนมีอิทธิพลต่อเด็ก รัฐบาลจึงพยายามอบรมกลุ่มเพื่อนให้เป็นไปในทางที่กำหนดไว้

ชานท์ (Shants 1973 : 1499- A.) ได้ทำการศึกษาทัศนคติของนักเรียนมัธยมศึกษา ที่ต้องการเป็นพลเมืองดี กลุ่มตัวอย่างประชากรประกอบด้วยนักเรียนชั้นปีที่เก้า จนถึงชั้นปีที่ 12 จำนวน 1031 คน จาก 3 โรงเรียนในเขตชานเมือง และครู จำนวน 175 คน เครื่องมือในการเก็บข้อมูล คือ แบบสอบถามซึ่งประกอบไปด้วยทัศนคติต่อคอมมิวนิสต์ประชาธิปไตย การเป็นพลเมืองดี ความสนใจทางด้านการเมือง ความเชื่อในหลักประชาธิปไตย และความคิดที่มีต่อสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน

ผลการวิจัยปรากฏว่า

1. นักเรียนไม่ว่าจะเป็นเพศใด ระดับชั้นใด หรือโรงเรียนใด จะมีทัศนคติต่อคอมมิวนิสต์ประชาธิปไตยเหมือนกัน
2. ความสนใจทางด้านการเมืองของนักเรียนที่ต่างเพศ ต่างระดับชั้น และต่างโรงเรียนกัน จะเหมือนกัน
3. ไม่มีความสัมพันธ์ระหว่างชั้นของนักเรียน และทัศนคติที่มีต่อคอมมิวนิสต์ทางด้านการเมือง หรือความเชื่อในหลักของประชาธิปไตย
4. ความคิดของนักเรียนเกี่ยวกับการจัดดำเนินการของโรงเรียน ไม่มีความสัมพันธ์กับทัศนคติที่มีต่อกิจกรรมการเมือง หรือภาพพจน์ของการเป็นพลเมืองดี

อีวานส์ (Evans 1975 : 4147) ได้ทำการศึกษาความคาดหวังของผู้ปกครองต่อเด็กในระดับประถมศึกษาในคานาแคซรัฐจิว บุคลิกภาพมนุษยสัมพันธ์ และวิชาการ พบว่า มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญระหว่างความคาดหวังของผู้ปกครองบิดากับผู้ปกครองบิดา คือ ผู้ปกครองบิดา ต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ ทัศนคติสุขนิสัย รู้จักเล่นอย่างยุติธรรม และรู้จักกำหนดเวลาของตน ส่วนผู้ปกครองบิดาเน้นในด้านความต้องการให้เด็กรู้จักใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์ นอกจากนี้ผู้ปกครองที่มีสถานภาพต่างกันมีความคาดหวังเกี่ยวกับคุณลักษณะของเด็กแตกต่างกันดังนี้

ในด้านพื้นฐานการศึกษาของผู้ปกครอง ผู้ปกครองที่มีระดับการศึกษาต่ำ ต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างฉลาด รู้จักใช้เวลาว่างให้เป็นประโยชน์ และรู้จักฝึกปฏิบัติสุขนิสัย ส่วนผู้ปกครองที่ได้รับการศึกษาสูงต้องการให้เด็กรู้จักประยุกต์ใช้ความรู้ที่เรียนมาและมีความสามารถในการอ่าน

ในด้านขนาดของครอบครัว ผู้ปกครองในครอบครัวขนาดใหญ่ต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด รู้จักสร้างตัว รู้จักใช้สิทธิ ทัศนคติความรับผิดชอบ ปรับปรุงสังคม และรู้จักแบ่งเวลา ส่วนผู้ปกครองในครอบครัวขนาดเล็กเน้นให้เด็กมีความสามารถในการอ่าน

ในด้านผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของเด็ก ผู้ปกครองของเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ของการเรียนต่ำ ต้องการให้เด็กรู้จักใช้จ่ายอย่างประหยัด และรู้จักสร้างตัวมากกว่าผู้ปกครองของเด็กที่มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูง

ในด้านเพศ ผู้ปกครองที่เป็นชายเน้นในเรื่องต้องการให้เด็กประหยัดในการใช้จ่ายมากกว่าผู้ปกครองที่เป็นหญิง

ชาลี ลัทธิต ได้ศึกษาคูณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองที่บางประการจากนักเรียนที่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 (ชาลี ลัทธิต 2507 : 61-65) โดยใช้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 291 คน และกำหนดคุณธรรมด้านต่าง ๆ ที่เป็นองค์ประกอบของความเป็นพลเมืองที่ 10 ด้าน คือ

คุณธรรมด้านความซื่อสัตย์ คุณธรรมที่มีต่อตนเอง คุณธรรมที่มีต่อศาสนา
 คุณธรรมด้านการเรียน คุณธรรมที่มีต่อชุมชน คุณธรรมที่มีต่อผู้อื่น คุณธรรมที่มีต่อครอบครัว
 คุณธรรมด้านมนุษยธรรม คุณธรรมด้านอาชีพาจ คุณธรรมที่มีต่อประเทศชาติ
 ปรากฏว่า เด็กชายและเด็กหญิงมีความเห็นในคุณธรรมแห่งความเป็นพลเมืองดีสอดคล้อง
 กันทุกประการ

รัชนี สุริยา ได้สำรวจทัศนคติของปู่ปกครองเกี่ยวกับเด็กไทยในอุดมคติใน
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา เพื่อศึกษาทัศนคติเห็นเกี่ยวกับความต้องการของกลุ่มปู่ปกครอง
 ที่มีระดับเศรษฐกิจต่างกันในเรื่องคุณลักษณะของเด็กไทย ผลการวิจัยปรากฏว่า
 ปู่ปกครองที่มีระดับเศรษฐกิจต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันในเรื่องคุณลักษณะที่
 ต้องการให้มากที่สุดของเด็กหญิงและเด็กชาย คุณลักษณะสำคัญที่สุดที่ปู่ปกครองต้องการ
 ให้เด็กหญิงและเด็กชายมีในด้านต่าง ๆ มีดังนี้ ด้านลักษณะท่าทาง ปู่ปกครองต้องการ
 ให้เด็กหญิงและเด็กชายแต่งกายสะอาด เหมาะสมกับวัยและโอกาส ด้านความสามารถ
 ปู่ปกครองต้องการให้เด็กหญิงและเด็กชายรู้จักแก้ปัญหา รู้จักเอาตัวรอด ด้านการควบคุม
 อารมณ์ ปู่ปกครองต้องการให้เด็กหญิงและเด็กชายมีความควบคุมอารมณ์ของตนเอง
 ด้านความสนใจปู่ปกครองต้องการให้เด็กหญิงและเด็กชายมีความมั่นใจในการเรียนและ
 การทำงาน ปู่ปกครองต้องการให้เด็กหญิงและเด็กชายตั้งใจเรียนและตั้งใจทำงาน
 ส่วนด้านการปรับตัวทางสังคม ปู่ปกครองต้องการให้เด็กหญิงและเด็กชายเป็นมิตรกับ
 บุคคลทั่วไป เข้าสังคมได้

สำหรับการเปรียบเทียบการจัดลำดับความสำคัญของคุณลักษณะของเด็กไทยใน
 อุดมคติ ปรากฏว่า ปู่ปกครองที่มีระดับเศรษฐกิจต่างกันให้ความสำคัญของคุณลักษณะ
 ที่ต้องการรองลงมาแตกต่างกัน (รัชนี สุริยา 2508 : บทคัดย่อ)

วัลลภ พุ่มพวง ทำการวิจัยเรื่อง "ความคิดเห็นของคนไทยเกี่ยวกับความ
 เป็นพลเมืองดี" เมื่อพุทธศักราช 2514 โดยใช้แบบสอบถามที่สร้างขึ้นสัมภาษณ์ความ
 คิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างคนไทยในจังหวัดมหาสารคามที่บรรลุนิติภาวะแล้ว จบการศึกษา
 ประถมศึกษาปีที่ 4 แล้วไม่ได้ศึกษาต่ออีก ในเรื่องเกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี ผล
 ปรากฏว่า คนไทยส่วนใหญ่มีความคิดเห็นไม่ถูกต้องในเรื่องคำนิยามและคำสอนในศาสนา

เรื่องความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองดี และเรื่องความเข้าใจในระบบประชาธิปไตย ชายกับหญิงยังมีความคิดเห็นแตกต่างกันในบางเรื่อง เช่น หลักคำสอนของศาสนาพุทธ เรื่องเหตุผลในการให้อภัยและช่วยเหลือกัน เรื่องภารกิจที่ค้ำจุนปฏิบัติเมื่อไปวัด และ เรื่องการเลือกระหว่างกฎหมายกับประเพณีของท้องถิ่น (วัลลภ หุ่มพวง 2519)

สวนา พรทัศนกุล (2520 : 57-63) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ความสำนึก ในหน้าที่พลเมืองดีของเด็กไทย" โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อที่จะศึกษาแนวโน้มของความ สำนึกในหน้าที่พลเมืองดีของเด็กไทยในกลุ่มตัวอย่างว่า อยู่ในระดับใด เครื่องมือที่ใช้เป็น แบบสอบถาม ความสำนึกในหน้าที่พลเมืองที่สร้างขึ้นตามแนวของ ชาลส์ เอฟ แอนเดรอน และคำถามแบบปลายเปิด ตามเกี่ยวกับความรู้ใน 11 ข้อ คือ ความรู้เกี่ยวกับ

1. ข้อเท็จจริง
2. รัฐบาล
3. ผู้มีอำนาจหน้าที่ทางการเมือง
4. เศรษฐกิจ
5. การบริหารการปกครอง
6. อำนาจของผู้บริหารคานต่าง ๆ
7. การกินคืออยู่ที่
8. ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง
9. คุณธรรม
10. ทิศทางการเมือง
11. แหล่งความรู้ความเข้าใจ

และได้ทำการศึกษากับกลุ่มตัวอย่าง ทั้งแต่ระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 จนถึงชั้นมัธยมศึกษา ปีที่ 4 จำนวน 2 กลุ่ม คือ กลุ่มโรงเรียนในตัวเมืองกับกลุ่มโรงเรียนนอกเมือง ผล ของการวิจัย ปรากฏว่า ความสำนึกในหน้าที่พลเมืองดีของเด็กไทยในกลุ่มตัวอย่างโดย ส่วนรวมอยู่ในระดับต่ำ ได้แก่ ในด้านข้อเท็จจริง ผู้มีอำนาจหน้าที่ในการบริหารการ ปกครอง การกินคืออยู่ที่ อำนาจทางการเมือง ความสงบเรียบร้อย และมีความสำนึกสูง เพียงด้านเดียว คือ ด้านเศรษฐกิจ นอกจากนี้เด็กไทยในกลุ่มตัวอย่างยังมีความเข้าใจ

ว่าประชาธิปไตย คือ ความมีอิสระเสรีที่บุคคลจะทำอะไร โดยไม่มีขอบเขตจำกัดถึงร้อยละ 80 จึงสมควรจะไต่มีการปรับปรุงหลักสูตร และฝึกอบรมให้ครูตื่นตัวในการให้การศึกษอบรมแก่นักเรียนในเรื่องหน้าที่ของพลเมืองดี

สมพงษ์ สอนสุภาพ (2521 : 195-201) ศึกษาวิจัยความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จากนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ของโรงเรียนกรมสามัญศึกษา และองค์การบริหารส่วนจังหวัด จำนวน 12 โรงเรียน กลุ่มตัวอย่าง 500 คน พบว่า เด็กมีความคิดรวบยอดที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมที่พึงประสงค์ คือ การมีความรับผิดชอบการทำงานเป็นหมู่คณะ การเคารพในความเสมอภาคกันของมนุษย์ การมีวินัยในตัวเอง การใส่ใจเสียข้างมากในการตัดสินใจ การรู้จักสิทธิหน้าที่ของตนเองและผู้อื่น การยอมรับในเหตุผล การประนีประนอม การมีใจกว้าง การนับถือความยุติธรรม การเคารพกฎหมาย และที่มีความคิดรวบยอดที่แสดงให้เห็นพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ในด้าน การมีความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ การทำงานเป็นหมู่คณะ การประนีประนอม การนับถือความยุติธรรม การเป็นผู้นำและผู้นำที่ดี การเคารพในเสรีภาพของบุคคล การเคารพกฎหมาย การมีความรักชาติ

อศุขยศักดิ์ สุนทรโรจน์ (2521 : 186-190) สำนววจความคิดรวบยอดเกี่ยวกับพลเมืองดีในวิถีชีวิตประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 7 ในภาคใต้ของประเทศไทย พบว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีความคิดรวบยอดที่แสดงพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์เกี่ยวกับความรับผิดชอบในการทำงานร่วมกันเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม การให้ความร่วมมือในการอนุรักษ์ธรรมชาติ ความเชื่อในวิธีการหาเหตุผลเชิงวิทยาศาสตร์ในการแก้ปัญหา

ในปีพุทธศักราช 2522 วันเพ็ญ คำเมือง ได้ทำการวิจัยลักษณะความเป็นพลเมืองดี ในทัศนะของนักเรียนมัธยมศึกษาในกรุงเทพมหานคร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีของนักเรียนมัธยมศึกษา เปรียบเทียบทัศนะเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดี ของนักเรียนระหว่างชายกับหญิง นักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้นกับมัธยมศึกษาตอนปลาย นักเรียนมัธยมศึกษาในโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์

ผลการวิจัยปรากฏว่า นักเรียนส่วนใหญ่มีทัศนคติเป็นพลเมืองดี นักเรียนชายกับหญิง นักเรียนระดับมัธยมศึกษาตอนต้น กับนักเรียนมัธยมศึกษาตอนปลาย นักเรียนที่อยู่ในโรงเรียนรัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์ มีทัศนคติเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีไม่แตกต่างกัน ทัศนคติเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีของนักเรียนไม่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษา ของบิดา อาชีพของบิดามารดา แต่มีความสัมพันธ์กับระดับการศึกษาของมารดา และการเลี้ยงดูสั่งสอนของบิดามารดา นักเรียนส่วนใหญ่เป็นผู้มองโลกในแง่ดี และทัศนคติเกี่ยวกับลักษณะของพลเมืองดีของนักเรียนมีความสัมพันธ์กับความรู้สึกต่อมนุษยชาติ และสิ่งแวดล้อม (วันเพ็ญ คำเมือง 2522)

ในปีพุทธศักราช 2524 (สุจิต มัชฌานนท์ 2524) ได้ทำการวิจัยเรื่อง "องค์ประกอบที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดีของนักศึกษาผู้ใหญ่ในโครงการการศึกษายุใหญ่แบบเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานในจังหวัดเชียงใหม่" โดยมีวัตถุประสงค์จะศึกษาองค์ประกอบต่าง ๆ ที่ช่วยสร้างเสริมความเป็นพลเมืองดีให้แก่ผู้เรียนที่โครงการให้การศึกษายุใหญ่ในโครงการเบ็ดเสร็จขั้นพื้นฐานได้กระทำอยู่ ซึ่งทั้งนี้ได้รวมเอาผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนเป็นองค์ประกอบหนึ่งด้วย สำหรับเกณฑ์การเป็นพลเมืองดีนั้นได้คัดแปลงมาจากแนวคิดของ คลุสเมียร์ วิทเบิ้ล 1971 มี 8 ประการด้วยกัน คือ ความเป็นตัวของตัวเอง การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเข้าสังคมกับผู้อื่นได้ดี การปฏิบัติตามกฎหมายของความปลอดภัย การมีสุขนิสัยที่ดี การรู้จักรักษาของส่วนตัวและของสาธารณะ การเคารพสิทธิของผู้อื่น และความเป็นสุภาพชน ผลการวิจัยปรากฏว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน กับผลสัมฤทธิ์ของการเป็นพลเมืองดี มีความสัมพันธ์กันน้อยมาก และตัวแปรที่มีอิทธิพลสูงต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเป็นพลเมืองดี ได้แก่ ความปลอดภัย สุขภาพ การรักษาทรัพย์สินสมบัติ การทำงานร่วมกับผู้อื่น การเคารพกฎเกณฑ์และสิทธิของผู้อื่น คุณลักษณะผู้นำ และผู้ตาม

คาร์คีน สิริวิริยะกุล (2525 : บทคัดย่อ) ได้ศึกษาคูณลักษณะที่พึงประสงค์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 ในทัศนะของครูประจำชั้น และผู้ปกครองในกรุงเทพมหานคร โดยแบ่งคุณลักษณะที่จะศึกษาเป็น 6 ด้าน คือ ด้านการเรียน ด้านสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย ด้านเศรษฐกิจ ด้านอุปนิสัยบุคลิกภาพ ด้านสมาชิกที่ดีของครอบครัว และ

ค่านิยมเมืองคี่ของชาติ ผลการวิจัย พบว่า ครูประจำชั้นและผู้บริหารมีความคิดเห็นตรงกันดังนี้

1. ในค่านิยมการเรียน คุณลักษณะที่สำคัญมาก ได้แก่ ชยัน ทั้งใจ และมีความรับผิดชอบในการเล่าเรียนอยากรู้ยิ่งเห็น และกล้าซักถามครูเมื่อไม่เข้าใจ
2. ในค่านิยมสุขภาพอนามัย ความปลอดภัย คุณลักษณะที่สำคัญมาก ได้แก่ มีร่างกายแข็งแรง และมีสุขภาพจิตสมบูรณ์ รู้จักโทษของยาเสพติด รู้จักป้องกันและรักษาสุขภาพส่วนตน และส่วนรวม
3. ในค่านิยมเศรษฐกิจ รู้จักใช้ตลอดจนดูแลรักษาสิ่งของและทรัพย์สินสมบัติของตน
4. ในค่านิยมนิสัยบุคลิกภาพ ได้แก่ มีคุณธรรม มีความรักใคร่สามัคคีต่อหมู่คณะ มีความรับผิดชอบในหน้าที่ของงาน มีความศรัทธาในคัมภีร์ในศาสนาและใช้เป็นเครื่องล่อเมลาจิตใจ
5. ในค่านิยมหน้าที่ของครอบครัว ได้แก่ รักและใกล้ชิดสนิทสนมกับพ่อแม่ญาติ พี่น้อง ปฏิบัติหน้าที่พ่อแม่และญาติพี่น้องเมื่อมีปัญหา
6. ในค่านิยมเมืองคี่ของชาติ ได้แก่ เคารพและปฏิบัติตามกฎหมาย ภูมิใจรักและเทิดทูนสถาบันชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ และคุณลักษณะที่สำคัญปานกลาง ได้แก่ สนใจติดตามข่าวคราวความเคลื่อนไหวต่าง ๆ ของบ้านเมือง รักษาสาธารณสมบัติ และพัฒนาบ้านเมืองให้สะอาดสวยงาม

พันชัย วิหคโต (2527 : 31) ได้ทำการศึกษาวิเคราะห์ลักษณะนิสัยที่กำหนดเอาไว้ในหลักสูตรทั้ง 3 ระดับ จากเอกสารหลักสูตรกลุ่มการงาน และพื้นฐานอาชีพ 15 คุณลักษณะ ผลปรากฏว่าคุณลักษณะที่มีความสำคัญในระดับสูง (อันดับ 1-6) และมีค่าความต้องการสูง สอดคล้องกันระหว่างความคิดเห็นของผู้สอน กับผู้บริหารและนักเรียนเองดังนี้

1. ระดับประถมศึกษา คือ ความรับผิดชอบ ความชยัน และความอดทน
2. ระดับมัธยมศึกษาตอนต้น คือ ความอดทน และความชยัน
3. ระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย คือ ความอดทน ความชยัน และความตรง

ทอเวลา

ข. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับการวิเคราะห์หนังสือและหลักสูตร

ในประเทศฟิลิปปินส์ แอปเพลตัน (Appleton 1952 : 6592) ได้วิจัยเรื่อง "Citizenship Education and Political Socialization of Phillipino School Children in Provincial Setting" จุดมุ่งหมายของการวิจัยเพื่อศึกษาผลของการเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองของนักเรียนในชั้นประถมศึกษาในชนบทของประเทศ ซึ่งเรียนอยู่ระดับ 2 และระดับ 4 และระดับ 6 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถามแบบให้เลือกตอบ เป็นคำถามที่ใช้จุดมุ่งหมายของหลักสูตรวิชาหน้าที่พลเมือง ของรัฐเป็นเกณฑ์ ซึ่งได้แก่นโยบายความรู้ ค่านิยม และทัศนคติ

ผลจากการวิจัย พบว่า การเรียนวิชาหน้าที่พลเมืองตามหลักสูตรยังไม่ดีพอ ไม่บรรลุวัตถุประสงค์ที่จะให้ค่านิยม และทัศนคติที่ดีต่อระบอบการปกครองประชาธิปไตย และวัฒนธรรม ฟิลิปปินส์อย่างใดก็ตาม การวิจัยครั้งนี้ พบว่า นักเรียนในระดับต้นมีทัศนคติตามคาดหวังไว้ได้ดีกว่านักเรียนในระดับสูง แสดงว่าครึ่งหนึ่งของความมุ่งหมายเกี่ยวกับเนื้อหาได้ผลตามระดับชั้น กล่าวคือ ในด้านค่านิยมและทัศนคตินักเรียนในระดับ 2 ได้ผลสำเร็จ 90 เปอร์เซ็นต์ ส่วนนักเรียนระดับ 6 ได้ผลสำเร็จ 60 เปอร์เซ็นต์ แสดงให้เห็นว่า ในการพัฒนาค่านิยมและทัศนคติของเด็ก หลักสูตรมีผลน้อยมาก นอกจากนี้จากการสังเกตตัวแปรอิสระ พบว่า เพศของนักเรียนไม่ได้มีผลต่อทัศนคติและค่านิยมของเด็กในระดับต่าง ๆ และนักเรียน รัฐบาลกับโรงเรียนราษฎร์มีผลการเรียนอย่างไม่แตกต่างกัน

เมสเซียลัส (Massialass 1959 : 124-140) ได้สรุปรวบรวมผลงานวิจัยที่เกี่ยวกับความเป็นพลเมืองดี และกระบวนการสังคมประภิตทางการเมือง (Citizenship and Political Socialization) ซึ่งได้พบว่า ปัจจัยต่าง ๆ ที่มีบทบาทต่อการฝึกอบรม ความเป็นพลเมืองดี และความเข้าใจทางการเมือง ได้แก่ บทบาทของครอบครัว กลุ่มเพื่อน โรงเรียน หนังสือและตำรา และตัวแปรอื่น ๆ ที่มีผลต่อนักเรียน ทั้งนี้ผู้รวบรวมได้เสนอผลการวิจัยของประเทศต่าง ๆ อย่างกว้างขวาง ซึ่งพอจะสรุปได้ดังนี้

ครอบครัวเป็นสถาบันที่มีบทบาทมาก เด็กในครอบครัวที่มีฐานะทางเศรษฐกิจสูง ครอบครัวที่มีสมาชิกที่มีบทบาททางการ เมืองจะเรียนรู้ทางการเมืองได้ดี และการอบรมเลี้ยงดู แบบเคร่งครัดมีผลต่อความไม่พอใจ และทัศนคติในทางที่ไม่ดีต่อการเมือง

ในกลุ่มเพื่อน พบว่า เด็กในฐานะสังคมแบบเดียวกัน มีแนวโน้มที่จะทัศนคติทางการเมืองแบบเดียวกัน สำหรับเด็กวัยรุ่น พบว่า เด็กชายได้รับอิทธิพลมาจากผู้เฒ่า การเล่นกีฬาในกลุ่มของตน ส่วนเด็กหญิงได้จากผู้เฒ่าทางกิจกรรมของกลุ่ม

บทบาทของโรงเรียน พบว่า การสอนมีผลต่อความรู้ความสามารถของบุคคล แต่ผลที่เกิดจะเปลี่ยนแปลงไปตามเนื้อหาที่สอนเกี่ยวข้องกันอย่างไร เด็กในแต่ละระดับมีความสนใจในการเรียนรู้แตกต่างกัน วิชาที่สอน ครูผู้สอนแต่ละวิชา สถานที่ตั้งและสิ่งแวดล้อมทั้งหมด มีผลต่อการเรียนรู้ทางการเมือง นอกจากนี้ยังได้ พบว่า นักเรียนอเมริกันมีส่วนร่วมในกิจกรรมของโรงเรียนมากกว่าคนในชาติอื่น ๆ แต่โรงเรียนในประเทศรัสเซียมีอิทธิพลต่อสังคมประติศทางการเมืองต่อนักเรียนมากกว่าโรงเรียนประเทศสหรัฐอเมริกา

หนังสือและตำราต่าง ๆ ยังมีบทบาทอยู่น้อยมาก โดยพบว่าตำราเรียนไม่ได้กระตุ้นให้นักเรียนมีความศรัทธาอย่างแรงกล้าในวิธีการประชาธิปไตย ไม่ส่งเสริมการวิเคราะห์สังคม เนื้อหาในตำราไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในสังคม ทำให้นักเรียนมีความสามารถแก้ปัญหา ข้อขัดแย้งค่านิยมในสังคม

สำหรับการศึกษาคำแปรในคำานเพศ ปรากฏว่า เด็กชายสามารถเรียนรู้ทางการเมืองได้เร็วกว่าเด็กหญิง เด็กหญิงรับรู้เรื่องการเมืองในรูปตัวบุคคลมากกว่าเป็นสถาบันเด็กหญิง มีความเคารพเชื่อฟังกฎหมายมากกว่าเด็กชาย

ในปี 1971 ครูซ (Cruz 1971 : 665-A) "Analysis of Phillipines Social Study Textbook" เพื่อวิเคราะห์แบบเรียนวิชาสังคมศึกษา ในระดับประถมศึกษา และมัธยมศึกษาของฟิลิปปินส์ เกี่ยวกับสังคมศึกษาแนวใหม่ คือ ความสัมพันธ์ระหว่างวิชาในสายสังคมศาสตร์ มโนทัศน์ และการนำไปใช้ความคิดเกี่ยวกับเหตุการณ์ของโลกอย่างกว้างขวาง ปัญหาที่ส่งเสริมความคิด และปัญหาสังคม ผู้วิจัยได้วิเคราะห์เนื้อหาโดยใช้วิธีของ วิลเลียม เพรสลีย์ (William Prasley)

โดยกำหนดเกณฑ์ประเมินค่าจากแนวความคิดของวิชาสังคมศึกษาแนวใหม่ เช่น การเน้น
 ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษามากกว่าวิชาประวัติศาสตร์ เน้นการสรุปความคิดรวบยอด
 มากกว่าข้อเท็จจริงที่กำหนดไว้ เน้นความรู้เกี่ยวกับโลกและวัฒนธรรม ของคนกลุ่มน้อย
 ที่ถูกละเลยมากกว่าความรู้ที่เกี่ยวกับประเทศชาติ เน้นการตั้งคำถามระดับสูงแทนการตั้ง
 คำถามระดับต่ำ และเน้นการสอนเรื่องราวที่เป็นปัญหามากกว่าสอนเนื้อเรื่องที่ไม่เป็น
 ปัญหา ผลการวิจัย ปรากฏว่า หนังสือเรียนวิชาสังคมศึกษาของฟิลิปปินส์ ไม่ได้เน้นถึง
 ความสำคัญของวิชาสังคมศึกษาเท่าที่ควร ไม่ได้บรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับวิทยาศาสตร์สังคม
 เท่าที่ควร สิ่งที่ขาดหายไปจากหนังสือเรียนสังคมศึกษา คือ การรู้จักสรุปความคิดอย่าง
 เป็นระบบ เพื่อเสนอเนื้อหาที่เป็นข้อเท็จจริง นอกจากนั้นหนังสือเรียนได้สนับสนุนลัทธิ
 ชาตินิยมฟิลิปปินส์มากเกินไป ไม่มีหัวข้อเกี่ยวกับประเทศอื่น ๆ จนกว่าจะถึงระดับ 5
 ซึ่งเมื่อถึงระดับนี้แล้วนักเรียนประมาณร้อยละ 39 ก็ได้ลาออกจากโรงเรียนแล้ว การ
 กล่าวถึงชนกลุ่มน้อยในค่านิยมมีน้อยมาก คำถามท้ายบทในหนังสือเรียนนี้ส่วนใหญ่
 เป็นคำถามเกี่ยวกับความจำไม่สนับสนุนให้นักเรียนได้ใช้ความคิด ดังนั้นหนังสือวิชาสังคม-
 ศึกษาของฟิลิปปินส์จึงไม่สามารถทำหน้าที่ ในการสร้างประชากรให้มีความเชื่อมั่นใน
 ตนเองได้

จากผลงานวิจัยของ สมนึก อ่องเอิบ (2514 : บทคัดย่อ) ซึ่งได้ทำการ
 วิเคราะห์เนื้อหาของแบบเรียนสังคมศึกษา และหนังสืออ่านประกอบที่กระทรวงศึกษาธิการ
 อนุญาตให้ใช้ในโรงเรียนระดับประถมศึกษาตอนต้น ในค่านการสร้างความคิดรวบยอด
 ของความเป็นพลเมืองดีตามเกณฑ์อันเป็นผลจากการวิจัยของ วิสลา พุ่มพวง พบว่า

1. แบบเรียนและหนังสืออ่านประกอบในระดับชั้นประถมปีที่ 1-2 ได้บรรจุ
 เนื้อหาที่มีผลต่อการสร้างความคิดรวบยอดในเนื้อหาของหลักสูตร ค่านค่านิยมมากที่สุด
 รองลงมา คือ การอยู่ร่วมกันในชุมชน ชนบทชนบทนิยมประเพณีและวัฒนธรรมไทย ส่วน
 เนื้อหาที่มีน้อยที่สุด คือ การศึกษาค้นหาเหตุการณ์สำคัญของท้องถิ่น

2. แบบเรียนสังคมศึกษา ชั้นประถมปีที่ 3-4 ให้แก่นัก การสร้างความ
 คิดรวบยอดค่านการอยู่ร่วมกันในชุมชน ชนบทชนบทนิยมประเพณีและวัฒนธรรมไทย กับ
 ความเข้าใจในระบอบประชาธิปไตยไว้พอ ๆ กัน มากกว่าค่านค่านิยมและคำสอนใน
 ศาสนา และความคิดรวบยอดในเนื้อหาหลักสูตรที่มีน้อยที่สุด คือ ความรับผิดชอบใน

หน้าที่พลเมือง สรุปแล้ว หนังสือสังคมศึกษา ในกลุ่มนี้ทั้งหมดยังไม่เป็นการเพียงพอต่อการสร้างความคิดรวบยอดของความเป็นพลเมืองดี ในด้านความรับผิดชอบในหน้าที่ของพลเมืองดี ความเข้าใจในระบบอบประชาธิปไตย และความรู้เรื่องการปกครองประเทศ

3. ผู้ทรงคุณวุฒิและครูส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า เนื้อหาของแบบเรียนสังคมศึกษา และหนังสืออ่านประกอบในระดับชั้นประถมศึกษาตอนต้น ยังมีเนื้อหาที่จะให้เกิดความคิดรวบยอด ในด้านความรับผิดชอบในหน้าที่พลเมืองน้อย ไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงของสังคม

ผลจากการวิจัยทั้งจากการวิเคราะห์เนื้อหาของหนังสือสังคมศึกษา และความเห็นของผู้ทรงคุณวุฒิสอดคล้องกันว่า หนังสือสังคมศึกษาในระดับนี้ยังไม่เกิดการสร้างความคิดรวบยอดของความเป็นพลเมืองดีตามลักษณะของสังคมไทย ตามความมุ่งหมายของหลักสูตรในบางด้าน

ชาลิต นิยมศิลป์ (2522 : 219-220) ได้ศึกษาความคิดเห็นเกี่ยวกับแบบเรียนสังคมศึกษา ระดับประถมศึกษาของครูในภาคการศึกษา 5 ได้แก่ ครูที่สอนสังคมศึกษาระดับประถมศึกษา ในจังหวัดราชบุรี 99 คน จังหวัดเพชรบุรี 171 คน และจังหวัดสมุทรสงคราม 90 คน รวม 360 คน ซึ่งสอนระดับประถมศึกษาปีที่ 1 ถึงประถมศึกษาปีที่ 6 ปรากฏว่า ครูสอนสังคมศึกษาในภาคการศึกษา 5 เห็นว่า หนังสือสังคมศึกษา 9 เล่ม ให้เนื้อหาในการปลูกฝังคุณธรรมมากในเรื่อง การรู้จักทำประโยชน์แก่ส่วนรวมในระดับปานกลาง มีคุณธรรมเป็นสำคัญ ทั้งนี้ ความเข้าใจอันดีระหว่างบุคคล การดำรงชีวิตที่ถูกต้อง การรู้จักปรับตัว การรักษานขนบธรรมเนียมประเพณี การพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน การปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณี การรักษามรดกทางวัฒนธรรมไทย

ในปีพุทธศักราช 2523 วิจิตรภา สุกาทร ได้วิเคราะห์หนังสืออ่านสำหรับเด็กในค่านคุณธรรมเฉพาะที่พิมพ์ในปี พ.ศ. 2520-2522 จากการวิเคราะห์คุณธรรมในหนังสืออ่านของเด็ก พบว่า หนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทนิทานสำหรับเด็กและประเภทนิทานชาวบ้าน เน้นคุณธรรมในค่านมารยาทและนิสัยส่วนบุคคลเป็นอันดับหนึ่ง และเน้นคุณธรรมในค่านการไม่ทุจริตเบียดเบียน หลักธรรมในการอยู่ร่วมกันและความเมตตากรุณาเป็นอันดับสอง สาม สี่ ตามลำดับ คุณธรรมในค่านการละอายและเกรงกลัวต่อ

การกระทำชั่วในค่านิยมที่ถือปฏิบัติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ เป็นคุณธรรมที่อยู่ใน
อันดับสุดท้าย

หนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทวรรณกรรมปัจจุบัน เน้นคุณธรรมในค่านิยม
เมตตากฎาเป็นอันดับหนึ่ง คุณธรรมอันดับสอง คือ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่และเสียสละ
กับมารยาทและนิสัย ส่วนบุคคล คุณธรรมที่อยู่ในอันดับสุดท้าย คือ คุณธรรมในค่านิยม
สัจจะและความจริงใจ ความกตัญญู ความประณีตละเอียดถี่ถ้วน และความมีน้ำใจเป็น
ธรรมไม่ลำเอียง

หนังสืออ่านสำหรับเด็กประเภทร้อยกรอง คุณธรรมอันดับที่หนึ่ง คือ มารยาท
และนิสัยส่วนบุคคล อันดับสอง คือ หลักธรรมในการอยู่ร่วมกัน อันดับสุดท้าย คือ คุณธรรม
ในค่านิยมไม่หลงเชื่อฟังสิ่งให้โทษ ความประณีตละเอียดถี่ถ้วน และความจงรักภักดีต่อ
ชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (วิจิตร สุกาทร 2523 : 83)

วันเพ็ญ เกตุสกุล (2526 : 66-69) ได้วิเคราะห์แผนการสอนกลุ่ม
การงานและพื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ของเขตการศึกษา 5 โดยมี
วัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาความสอดคล้องของแผนการสอนกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น
ความสอดคล้องของแผนการสอน กับความต้องการของนักเรียนและผู้ปกครอง และ
เสนอแนวทางในการปรับปรุงแผนการสอนให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น
และความต้องการของท้องถิ่นในเขตการศึกษา 5 ตัวอย่างประชากรที่ใช้ในการวิจัย
คือ ผู้เชี่ยวชาญการประกอบอาชีพในท้องถิ่น นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5
และผู้ปกครองนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 และ 5 รวมทั้งสิ้น 998 คน เครื่องมือที่
ใช้ในการวิจัย เป็นแบบตรวจสอบสภาพการประกอบอาชีพของประชากรในท้องถิ่น แบบ
สอบถามความต้องการของนักเรียนและผู้ปกครอง และทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยวิธีหาค่าร้อยละ
และระดับฐานนิยม ผลการวิจัย สรุปได้ว่า แผนการสอนกลุ่มการงานและ
พื้นฐานอาชีพ ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 และ 6 ของเขตการศึกษา 5 มีความสอดคล้องกับ
สภาพความเป็นจริงในท้องถิ่น โดยเฉพาะวิชาศิลปะ ภาษาอังกฤษ และ
และแผนงานอาชีพอื่น ๆ อาชีพเกือบทุกแผนงานในแผนการสอน กลุ่มการงานและ
พื้นฐานอาชีพ มีความจำเป็นควรได้รับการสนับสนุนและส่งเสริม และแผนการสอน

กลุ่มการทำงานและพื้นฐานอาชีพ ดังกล่าว สนองความต้องการของนักเรียนทุกแขนงงาน
 ยกเว้นงานช่างและงานไฟฟ้า แต่อย่างไรก็ตาม แผนการสอนนี้สนองความต้องการของ
 ผู้ปกครองทุกแขนงงาน

จากการศึกษางานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับลักษณะความเป็นพลเมืองคือกิ่งกล้าข้าง
 ต้นแล้ว หากจะสรุปผลที่ได้จากงานวิจัยเป็นส่วนรวม อาจกล่าวได้ว่า มีการวิจัยถึง
 ลักษณะความเป็นพลเมืองก็เพียงบางลักษณะ และส่วนใหญ่ เป็นการวิจัยที่ใช้ตัวบุคคล
 เป็นแหล่งข้อมูล ซึ่งข้อมูลที่ได้อาจจะเป็นความคิดเห็นของกลุ่มตัวอย่างประเภทต่าง ๆ
 เช่น นักเรียน ผู้ปกครองนักเรียน เป็นต้น สำหรับงานวิจัยที่เป็นการวิเคราะห์
 เอกสารก็มีบ้าง เฉพาะแบบเรียนสังคมศึกษา หรือหนังสืออ่านประกอบในบางชั้นเรียน
 แต่ยังไม่มีการวิจัยในเชิงวิเคราะห์ทฤษฎีมาก่อน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงได้ทำการวิเคราะห์เนื้อหาหลักสูตรประถมศึกษา พุทธศักราช
 2521 ในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 1-2 ซึ่งมีวิธีดำเนินการวิจัยดังที่จะกล่าวในบทต่อไป

ศูนย์วิทยทรัพยากร
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย